Ústí nad Labem 2015

Katalog výstavy
Milešov ve středověku a raném novověku

Kamil Podroužek – Vilém Zábranský a kol.

Milešov

» historie, kulturní památky
a jejich dokumentace

Ústí nad Labem 2015

Katalog výstavy
Milešov ve středověku a raném novověku

Kamil Podroužek – Vilém Zábranský a kol.

Milešov

» historie, kulturní památky
a jejich dokumentace

© Národní památkový ústav ÚOP v Ústí nad Labem 2015

© Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem 2015

ISBN 978-80-85036-62-6 (NPÚ, Ústí nad Labem)

ISBN 978-80-7414-940-5 (UJEP, Ústí nad Labem)

Publikace vznikla v rámci projektu *Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech*. Řešitelé: Národní památkový ústav ÚOP v Ústí nad Labem a Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta.

Projekt byl podpořen v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), číslo projektu DF12P01OVV009.

Autoři děkují následujícím institucím, přátelům a občanům Milešova za spolupráci, poskytnutí historických materiálů a umožnění vstupů do objektů.

CSP Litoměřice – Domov důchodců Milešov, Biskupství litoměřické, Obecní úřad Velemín, Regionální muzeum v Teplicích, Oblastní muzeum v Litoměřicích, Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín a Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v.v.i.

Jitka Brabencová, Josef Brabenec, Vladimír Elleder, Kateřina Hadašová, Bohumil Hajný, Vladimír Hajný, Hana Hrachovinová, Irena Jelínková, Jiřina Jislová, Vlasta Karfíková, Vladislav Karfík, Vladislav Kouba, Ladislav Petrík, Vladimíra Reindhartová, Vít Rendl, Jurij Sasin, Ludmila Špecingerová, Otakar Špecinger, Zdeněk Vytlačil, Luděk Záhejský, Filip Zikmund.

Milešov – historie, kulturní památky a jejich dokumentace
» katalog výstavy Milešov ve středověku a raném novověku

Autoři: Kamil Podroužek, Vilém Zábranský, Martin Barus, Vladimír Brůna, Jakub Doležel, Jan Horák, Michaela Hrubá, Petr Hrubý, Petra Kubátová, Jan Leibl, Martin Medek, Jakub Pátek, Ivan Peřina, David Skalický, Táňa Šimková, Eva Ublová, Tomáš Velímský

Odborná spolupráce:
Pavel Hlavenka, Vít Honys, Tomáš Kyncl, Jiří Krechler, Zdeněk Marek, Pavel Raška, Michal Trněný, Barbora Větrovská, Jiří Vidman

Recenzovali:
Martin Musílek, Národní muzeum, vedoucí Oddělení starších českých dějin
Tomáš Okurka, Muzeum města Ústí nad Labem, kurátor sbírky nových dějin

Obsah

06 Slovo úvodem
10 Krajina
14 Středověk
18 Kaplířové ze Sulevic
22 Hrzánové z Harasova
26 Náboženské poměry
32 Laserové skenování
34 Dendrochronologie
36 Termovize
38 Stavební zaměření
40 Fotogrammetrie
44 Zámek a vdovské sídlo
48 Kostel
52 Casino a zahrada
56 Pivovar
58 Hospodářský dvůr
60 Drobné památky
64 Na závěr
66 Summary
68 Výběr literatury a pramenů

Slovo úvodem

Milešov z kostela sv. Antonína Paduánského, foto: Kamil Podroužek 2013.

► Předkládaná publikace je katalogem k výstavě *Milešov ve středověku a raném novověku*, která vznikla v rámci projektu *Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech*.[1] Na řešení projektu se v letech 2012–2015 podílel výzkumný tým složený z pracovníků Národního památkového ústavu ÚOP v Ústí nad Labem a z pracovníků Filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem – katedry historie a Centra pro dokumentaci a digitalizaci kulturního dědictví. Projekt, zaměřený na dokumentaci a digitalizaci ohrožených památek příhraniční oblasti severozápadních Čech, si kladl za cíl zmapovat fond vybraných ohrožených památek na území Ústeckého kraje, s přesahy do kraje Libereckého a Karlovarského. Za užití tradičních i nejmodernějších metod byla dokumentována sakrální a lidová architektura, městské domy a drobné památky. Součástí projektu bylo také vytvoření systematizovaných metodik pro dokumentaci ohroženého nemovitého kulturního dědictví a specializovaných map. Jedním z výstupů projektu je i tento katalog výstavy prezentující dlouhodobý výzkum oblasti Milešova nacházejícího se v Českém středohoří.

---

1 • Projekt byl podpořen programem aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) financovaného Ministerstvem kultury České republiky, číslo projektu DF12P01OVV009.

BILIN
Milleschau
Merschowitz
Trebnitz
Libshausen
Tschelechowi
Opolau
Kosel
Tablanitz
Schidowitz
Semtsch
Solan
Welkau
Sedletz
Czernin
Kotaulitz
Sinutz
Kramitz
Schichow
Leska
Chrastetian
Rzemschitz
Schepenthal
Dlaschkowitz
Trzeblitz
Wschechlap
Lachowitz
Mörzenitz
Rissut
Starei
Medluk
Lipnay
Lhota
Drzentze
Merkles
Gwardine
Skalitz
Roth Aujest
Luschitz
Kutzauer
Nedretitsch
Palischt
Mukon
Robschitz
Merslitz
Kautz
Raritz
Kutschlin
Aujest
Stepan
Lukon
Radowessitz
Trzinka
Bilka
Ruschowka
Lichtowitz
Dukowitz
Kudimirz
Boschnar
Lobosch
Lowositz
Kinitz
Radostitz
Sulowitz
Prisen
Bortsch
Sutton
Skalka
Trinka
Natiebne
Zbradek
Jacuba
Knauer
Jenschitz
Sirzowitze
Tichischkowi
Kolodeych
Podseellitz
Dobrichovice
Kamenik
Rzepnu
Cremusch
Klemo
Wyparna
Welmina
Leinitz
Nostrar
Bilinka
Kerschu Aujest
Welhoten
der grosse Frantz
Pschenschitz
Bilka
Boschnar
Aujest
Millischau
Wyparna
Welmina
Leinitz
Lobosch
Bilinka
Kerschu Aujest
Welhoten
Lowositz
Kinitz
Radostitz
Sulowitz
Prisen
Bortsch
Sutton
Skalka
Trinka
Kochtial
Tichischkowi
Sirzowitze
Jenschitz
Kolodeych
Podseellitz
Trebnitz
Schelechowi
Opolau
Kotaulitz
Czernin
Sedletz
Welkau
Solan
Semtsch
Schidowitz
Libshausen
Wschechlap
Trzeblitz
Dlaschkowitz
Schepenthal
Rzemschitz
Chrastetian
Medluk
Starei
Rissut
Leska
Meronitz
Schichow
Kramitz
Sinutz
Tablanitz
Kosel
Mörzenitz
Lachowitz
Schelko
Luschitz
Roth Aujest
Skalitz
Gwardine
Merslitz
Kautz
Robschitz
Merschowitz
Lhota
Lipnay
Drzentze
Merkles
Nedretitsch
Palischt
Mukon
Raritz
Kutzauer
Kutschlin
Aujest
Stepan
Lukon
Radowessitz
Trzinka
Bilka
Ruschowka
Lichtowitz
Dukowitz
Kudimirz

1

Krajina

Středověk

Kaplířové ze Sulevic

Hrzánové z Harasova

Náboženské poměry

Historie

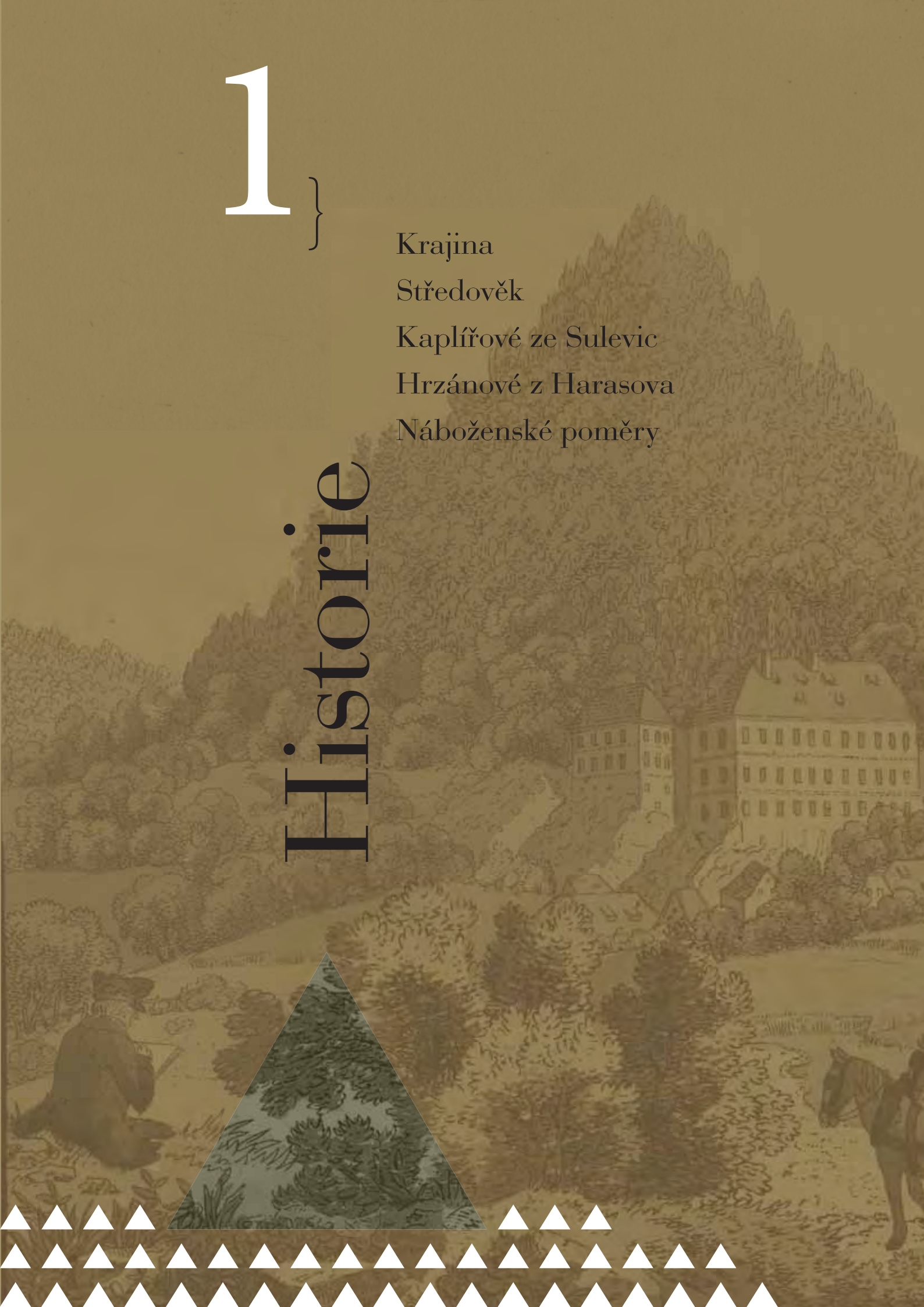

Krajina

► Krajina Milešovska se rozkládá při jižním okraji Českého středohoří, které v historickém kontextu představuje v jistém slova smyslu vnitřní periferii české kotliny. Intenzivní lidská činnost výrazně limitovaná přírodními podmínkami sem v porovnání se starými sídelními oblastmi pronikla až později ve středověku, kdy v drobných kotlinách byla založena sídla, jako jsou Milešov, Lukov, Černčice či Bílka.[2]

Milešovsko vymezují vedle vrcholu Milešovky na severu Milešovský Kloc na západě, na jihu pak vrcholky Lhota a Ostrý. Směrem na východ se kotlina, kterou protéká Milešovský potok, otevírá směrem k obci Velemín, kde se napojuje na historickou komunikaci protínající České středohoří v severozápadním směru a spojující střední Čechy s předhůřím Krušných hor a dále pak Saskem. Milešovsko geograficky náleží k Českému středohoří, z historicko-kulturního hlediska je však více navázáno na Litoměřicko a v podstatě tak tvoří hranici tohoto regionu, hranici, která v duchu kronikáře Kosmy ve středověku oddělovala krajinu lesů od krajiny polí.[3] Velmi pestrá geologická skladba prvohorního krystalinika vystupujícího v oblasti Porty Bohemiky, druhohorních pískovců a vápenců a třetihorních vyvřelin, tvary povrchu, klimatické podmínky či biota, jež nemají s jinými místy v České republice a v podstatě ani v Evropě žádné srovnání, určovaly možné využití krajiny a jejích zdrojů člověkem.[4]

Oproti středověku, kdy podobu krajiny Milešovska můžeme pouze odtušit na základě doložených staveb, zejména hradů Milešov a Ostrý, a obecného poznání středověké krajiny, lze v raném novověku využít řadu

---

2 • Josef ŽEMLIČKA, *Osídlení Litoměřicka do začátku 13. století*, Historická geografie 17, 1978, s. 65–98.

3 • J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 15.

4 • Ivo CHLUPÁČ – Rostislav BRZOBOHATÝ – Jiří KOVANDA – Zdeněk STRÁNÍK, *Geologická minulost České republiky*, Praha 2002, zejména s. 326–330. Viz například typická produkce mlýnských kamenů z křemitého porfyru, která dala jméno obcím Malé a Velké Žernoseky ležícím při Portě Bohemice.

písemných i obrazových pramenů a mapových děl.[5] Díky nim si lze vytvořit celkem jasnou představu krajiny protkané sítí kamenitých, poměrně nekvalitních cest lemovaných alejemi stromů a drobnými sakrálními památkami, která zahrnovala spíše středně úrodná pole, sady, lesy a podél Milešovského potoka a třech rybníků s oceňovanou kvalitní vodou také louky. V závěru 17. století se pak k dominantám nově vystavěného raně barokního zámku a zříceniny hradu Ostrého připojuje kostel sv. Antonína Paduánského vystavěný na drobném návrší mezi poddanským městečkem Milešov a osadou Mlýnce.

Na konci 18. a později v 19. století přichází pozvolně změna v chápání krajiny Milešovska. V roce 1790 uveřejnil geolog a mineralog Franz Ambrosius Reuß studii týkající se přírodních poměrů Středohoří, ve které označil za naprosto nereálná některá starší sdělení, například že milešovský zámek stojí na skále z jaspisu nebo že z Milešovky je možné spatřit pražský letohrádek Hvězda či věže katedrály sv. Víta.[6] Navíc se krajina v tomto období stává předmětem zájmu nastupujícího romantismu. V roce 1835 si Karel Hynek Mácha zapsal do svého deníku: *V dálce k půlnoci Milešov a Košťál. Snad odlehlost, snad vyvýšenost jejich na růžovém nebi jest, co touhu mojí budí při spatření jich*.[7] Takové představy o přírodě povzbuzovaly následně i rozvoj turismu, a tak byla v roce 1850 i na Milešovce vybudovaná kamenná rozhledna. Možnost sledovat krajinu již zcela exaktně a porovnat její využívání s nynějším stavem nám poskytují císařské otisky stabilního katastru z poloviny 19. století. Ze srovnání plyne, že současná krajina je více zalesněná a stejně tak přibyla i zástavba. Na druhou stranu se změnou ve způsobu hospodaření ve 20. století došlo k výrazné redukci orné půdy o více jak polovinu, zmizely chmelnice a tolik proslulé sady Českého středohoří byly soustředěny do velkých ploch. Přestože krajina Milešovska prošla ve druhé polovině 20. století značnou proměnou, hlavní krajinné prvky utvářené člověkem již od pozdního středověku, jež určují její osobitý charakter, zůstávají stále patrné.

---

5 • K typologii map a možnostem jejich interpretace viz Eva SEMOTANOVÁ, *Nejstarší mapa Českého středohoří*, Porta Bohemica, Sborník archivních prací 1, Litoměřice 2001, s. 9–26; Karel KUCHAŘ, *Mapy českých zemí do poloviny 18. století, Vývoj mapového zobrazení Československé republiky I*, Praha 1959; Tomáš ORŠULÁK – *Jiří* ANDĚL – Martin BALEJ a kol., *Komplexní geografický výzkum krajiny III. na mapách a fotografiích severozápadních Čech, Ústí nad Labem 2009.* NA Praha, *Tereziánský katastr*, NAD 54, inv. č. 1755, KT 521, Milešov a Skalka; inv. č. 1853, sig. 26, KT 551, Milešov a Skalka, panství; inv. č. 4176, KT 1045, Krásné Březno, panství; *Tereziánský katastr – exaequatorium dominicale*, NAD 30, inv. č. 622, KT 61, Krásné Březno, panství; inv. č. 638, KT 63, Milešov, Medvědice a Hetov, statek; inv. č. 1748, stará sig. 42, Milešov a Hetov.

6 • Franz Ambrosius REUSS, *Orographie des nordöstlichen Mittelgebirges in Böhmen*, Dresden 1790, s. 33–36.

7 • Karel Hynek MÁCHA, *Básně rozmanité; Máj; Zlomky dramatické, novelistické a jiné; Dopisy; Deník*, ed. Jaroslav Vlček, Praha 1907, s. 329.

Digitální model reliéfu (1.5 převýšeno) s mapou I. vojenského mapování, pohled od jihozápadu, I. vojenské mapování – josefské, mapové listy sekce 38, 39, Laboratoř geoinformatiky FŽP UJEP v Ústí nad Labem, Výškopisná databáze DMÚ25, Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška, zpracoval: Pavel Raška 2014.

Pohled na krajinu Milešova od jihu – z Ostrého, 30. léta 20. století, Oblastní Muzeum v Litoměřicích, sbírka fotografií, inv. č. 16041/13.

Pohled na krajinu Milešova od jihu – z Ostrého, foto: Martin Frouz 2014.

Milešov na výřezu plánu bitvy u Lovosic roku 1756, L. W. van Oebschelwitz, Plan de la Bataille de Lowositz, tisk Pierre de Hondt, Den Haag 1758 [online], Moravská zemská knihovna v Brně, Mollova mapová sbírka, Čechy II, sig. Moll-0001.641, [cit. 2014-07-22], dostupná z: <http://mapy.mzk.cz>.

Panoramatický pohled na České středohoří na pozadí bitvy u Lovosic roku 1756, F. A. Kitz, Combat de Lobosiz en Boheme [online], Hessisches Staatsarchiv Marburg, Digitales Archiv, Wilhelmshöher Kriegskarten, sig. HStAM Karten WHK 24/15, [cit. 2014-07-22], dostupný z: <http://www.digam.net>.

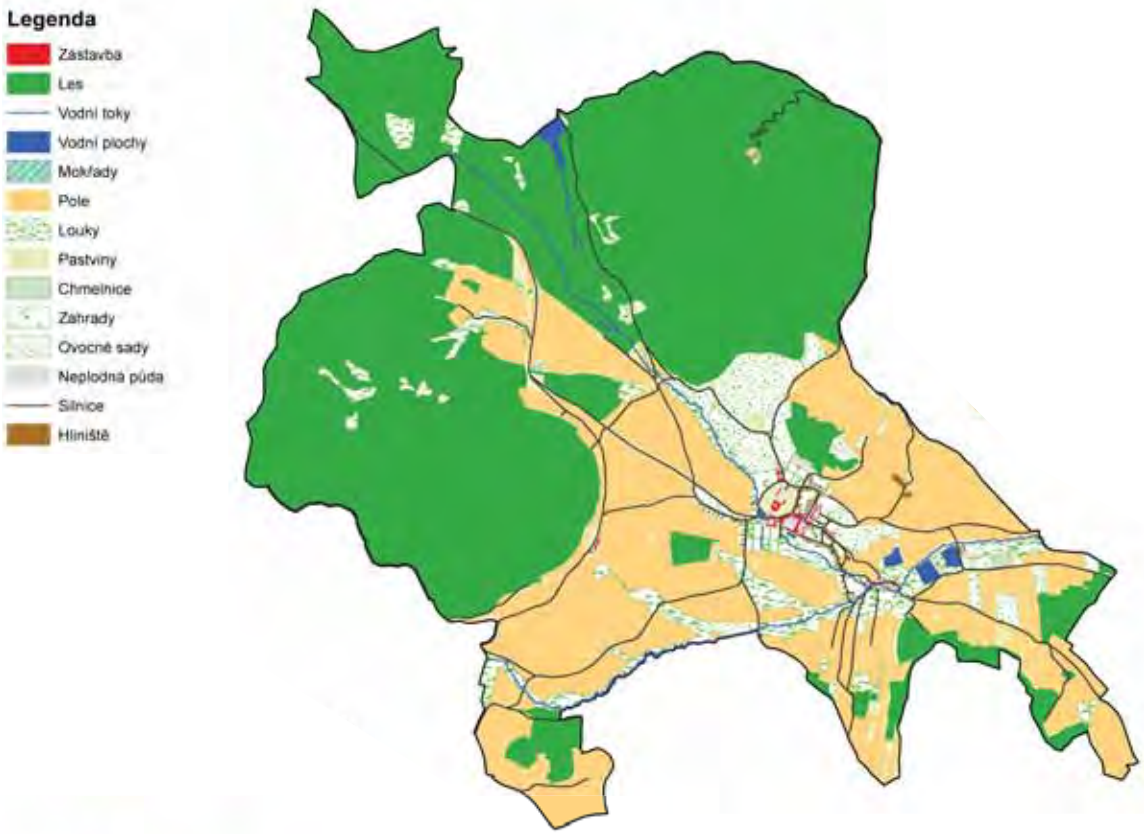

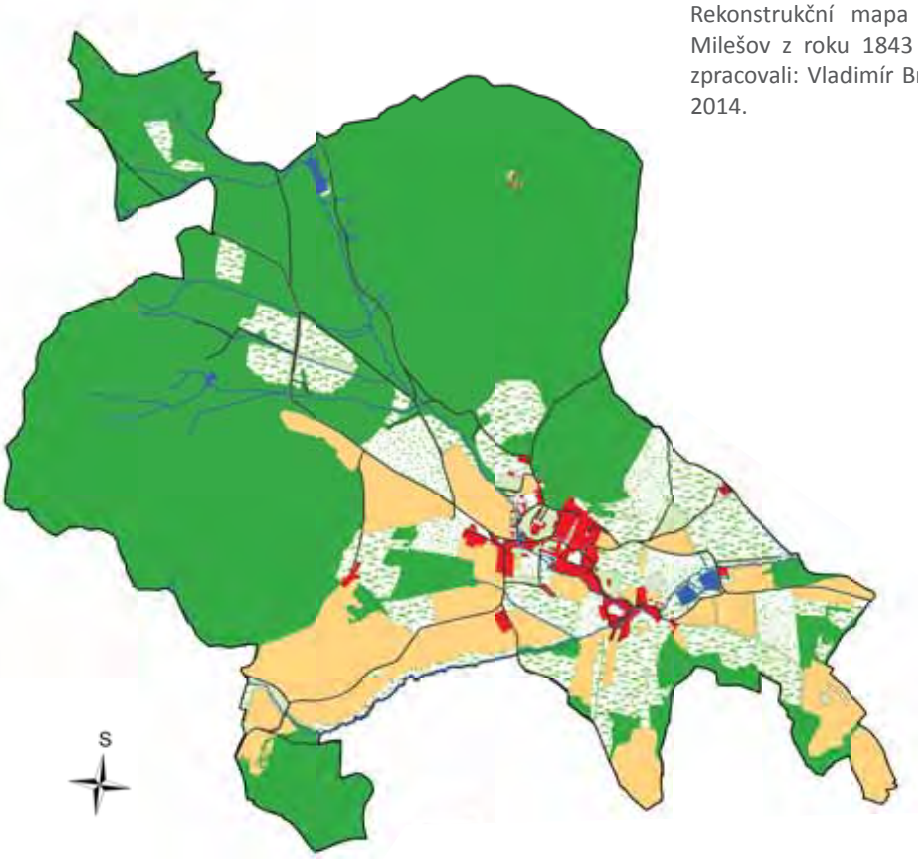

Rekonstrukční mapa katastrálního území Milešov z roku 1843 ▲, z roku 2012 ▼, zpracovali: Vladimír Brůna, Petra Kubátová 2014.

► O nejranějších dějinách Milešova toho víme poměrně málo. Až do konce 11. století probíhala hranice starého sídelního území v předpolí Milešovského středohoří přibližně po linii táhnoucí se od Lovosic přes Třebenice k Třebívlicím.[8] Teprve od konce 12. a zejména pak ve 13. století máme útržkovitě v pramenech doložené kolonizační úsilí v případě řady lokalit nacházejících se ve Středohoří. Na kolonizaci se podíleli pozemkoví držitelé ze starého sídelního území na dolním toku Ohře, jejichž majetková výbava však nebyla příliš rozsáhlá a ani na nově osídleném území žádné větší majetkové celky nevytvořili.[9]

Milešov sám vstoupil do zorného pole písemných pramenů ještě později. První zmínky jsou přitom nepřímé a vztahují se k osobě Petrmana z Milešova, který se v roce 1390 ucházel o odumřelá léna v Sadové a Lhotě nacházející se nedaleko Hradce Králové.[10] Nedlouho poté se objevil také

---

8 • Milan ZÁPOTOCKÝ, *Slovanské osídlení na Litoměřicku,* mapka na s. 246; J. ŽEMLIČKA, *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*, Praha 1980, mapka na s. 50.

9 • K roku 1226 potvrdil král Přemysl Otakar I. držby doksanského kláštera: patřila k nim také ves Březno, darovaná patrně někdy v závěru 12. století Reinardem, synem Bedřichovým; *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB), II. díl, ed. Gustavus Friedrich, Praha 1912, č. 286, s. 285. K tomu Jiří PRAŽÁK, *Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276*, Sborník archivních prací 5, 1955, s. 181. V oseckém falzu k roku 1209, jinak obsahově hodnověrném, byl mezi svědky listiny uveden Martin z Medvědic; *CDB,* II. díl, č. 362, s. 390. Řadu drobnějších šlechtických držitelů ze sledovaného území známe díky listinám, jimiž své držby v okolí pojišťoval cisterciácký konvent Altzella z Míšeňska. Listinou z roku 1251 konventu odprodal Smil z Lichtenburka Lovosice, ve svědecké řadě pak byli opět příslušníci nižší šlechty z okolí: Lev z Medvědic a jeho bratr Dra(h)slav, Jeniš z Hořence a jeho bratr Petráš, Skočebor (?) a jeho bratr Petr z Mrskles či Bořislav z Radostic. Popřípadě ještě listina vydaná někdy po roce 1250, jíž Jan z Hořence a Žitenic konventu postoupil svou držbu v Sulejovicích; *CDB*, IV. díl, sv. 1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1962, č. 220, s. 385–386, č. 201, s. 363. Další soubor jmen pochází z roku 1276 a opět pochází z listiny vydané konventem Altzella. Předslav z (Režného) Újezda směnil s cisterciáky zaniklou ves Veselí (severně od vrchu Lovoš). V popisu hranic darované vsi se objevila také ves Opárno, jako svědkové při vydání listiny asistovali opět bratři Lev a Draslav z Medvědic, jakož i Jan z Medvědic, Petr z Košťálova, Bojslav z Újezda (Bílého?), Dražík z Mrskles, Vladislav z Vlastislavi, Drslav z Vlastislavi či Předslav ze Sutomi. V témže roce na smlouvě mezi probošty doksanského konventu premonstrátských panen a kapituly v Mělníce svědčili mj. opět Lev z Medvědic, Vojtěch z Mrskles, Chotěbor z Dobkovic a Lev z Vlastislavi; *CDB*, V. díl, sv. 2, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1981, č. 819, s. 514–515, č. 828, s. 528–530. Vchynice mají nejstarší zmínku až k roku 1307, kdy na listině, kterou uzavíraly dohodu konventy premonstrátského řádu v Doksanech a na Strahově, se mezi svědky ocitli Protivec a Vecemil z Vchynic; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae,* II. díl, ed. Josef Emler, Praha 1882, č. 2127, s. 916.

10 • *První kniha provolací desek dvorských (1380–1394)*, Archiv český čili staré písemné památky české i moravské (dále Archiv český), XXXI. díl, ed. Gustav Friedrich, Praha 1921, č. 57, s. 16 a č. 59, s. 17.

Jan z Milešova, řečený Hlava, který byl na počátku 15. století skutečně držitelem Milešova. Víme o něm ze dvou soudních sporů, které vedl. Ten první se řešil u zemského soudu v roce 1406, před který pohnal Jana z Milešova poškozený Jan z Lounek. Zemský soud posléze Janovi z Milešova obstavil majetek v celkové výši 300 hřiven stříbra. Dědičnými držbami Jana z Milešova tedy byly v Milešově hospodářský dvůr, přilehlá ves a hrad, jakož i dvory a poddanské usedlosti v Chotiměři, v Dobkovičkách a v poněkud vzdálenějším Třtěně na Lounsku. Druhý spor se odehrával před soudem dvorským a Jan z Milešova se v tomto případě ucházel o odumřelé léno v Úholicích u Velvar. Spor se vlekl až do roku 1413 a pro Jana skončil neúspěšně.[11] Na samotný hrad Milešov, který předcházel honosnému baroknímu zámku, se do jisté míry na nějakou dobu zapomnělo. Hrad měl nejspíše dvoudílnou nebo trojdílnou dispozici. Jedinou jasněji doloženou stavbou hradu prozatím zůstává válcová věž na vrcholu skály, kterou lze považovat za takzvaný bergfrit.

Později, v průběhu husitské revoluce, se v pramenech objevuje mezi sestrami teplického konventu benediktinek v letech 1425 a 1427 Kateřina z Milešova,[12] v roce 1427 také kněz Mořic z Milešova, který byl ustanoven farářem v nedalekých Medvědicích.[13] Následně v roce 1428 zjišťujeme, že ke kostelu ve Velemíně již nepodával faráře svatojiřský konvent benediktinek z Pražského hradu, ale „pod ochranu“ jejich majetek zřejmě přijali bratři Kerunk a Václav z Milešova, pocházející z rodu Kaplířů ze Sulevic.[14] Bratři se pak majetkově oddělili, Václavovi připadl (Bílý) Újezd a hrad Ostrý, Kerunkovi zůstal Milešov, což připomínají zápisy v deskách zemských z let 1437, 1443 a 1445, kde je vždy označován jako Kerunk ze Sulevic a Milešova.[15] První písemná zmínka dokládající existenci hradu Ostrého pochází již z roku 1436.[16] Zatímco Milešov v tomto období chápeme jako sídlo drobné šlechty, tak hrad Ostrý vznikl jako pevnost reagující nejspíše na rozvoj

---

11 • *Druhá kniha provolací desek dvorských (1395–1410)*, Archiv český, XXXV. díl, ed. Gustav Friedrich, Praha 1935, s. 137.

12 • *Libri confirmationum*, VIII–X. díl, ed. Josef Emler, Praha 1889, s. 95 a s. 133.

13 • Tamtéž, s. 134 a s. 209.

14 • Tamtéž, s. 137.

15 • August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIV. díl, Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, s. 205. *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae. Nejstarší zbytky desk zemských půhonných*, edd. František Dvorský – Josef Emler, Praha 1868, II. díl, s. 183, s. 196 a s. 202.

16 • Milan SÝKORA, *Archeologický výzkum tvrze v Bílém Újezdě, nálezová zpráva za období 2004–2007*, uloženo v archivu Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě, 2008.

palných zbraní v době husitských válek. Ještě v roce 1453 Kerunk z Milešova předložil na vyžádání komise ustanovené po nástupu krále Ladislava Pohrobka zemským sněmem listy krále Zikmunda z roku 1420, z nichž vyplývá, že jemu i Janu Kaplířovi ze Sulevic král dlužil za žold vysoké částky peněz, což posléze vyrovnal darováním majetků církevních institucí. Kerunk z Milešova tak získal darovací list na tři vsi z majetku roudnického dominia pražského arcibiskupství, a to Vetlou, Pohořice a Páleč.[17] Jako majitel Milešova je v roce 1474 uváděn Bušek ze Sulevic, jeho bratr Kamarýt měl druhou část rodového majetku Újezd a Velemín. Bušek podle register komorního soudu vedl s okolní šlechtou několik sporů a patrně roku 1482 Milešov prodal Václavovi z Kladna.[18]

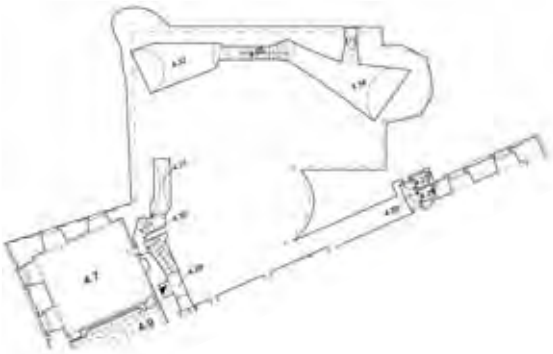

Milešov, půdorys dnes nepřístupného suterénu dle staršího zaměření z roku 1981, zpracoval: Jan Horák 2014.

Druhá brána hradu Ostrý – vstup do jádra hradu, fotoplán severní stěny s vyznačením staršího cimbuřím, zpracovali: Pavel Hlavenka, Ivan Peřina, Jiří Vidman 2012.

---

17 • *Registra zápisů královských z roku 1453*, Archiv český, I. díl, ed. František Palacký, Praha 1840, s. 502–503.

18 • A. SEDLÁČEK, *Hrady*, XIV. díl, s. 205.

Milešov na výřezu mapy velemínských statků náležejících pražskému klášteru sv. Jiří pocházející z počátku 17. století, SOA Litoměřice, mapová sbírka, bez signatury.

Relikt bergfritu milešovského hradu pod střechou spojovacího krčku mezi barokním palácem a čtyřkřídlým zámkem, originálně dochovaný středověký líc zdiva, foto: Ivan Peřina 2013.

Relikt bergfritu milešovského hradu od východu, torzo je kryté plechovou střechou, foto: Ivan Peřina 2006.

Polygonální bašta na západní straně jádra hradu Ostrý od východu, foto: Ivan Peřina 2012.

Celkový pohled na milešovský hrad a zámek od západu, mezi střechami vystupuje hmota odbourané věže – bergfritu (A), v soklu barokního paláce na skále se otevírá okénko staršího suterénu (E), foto: Ivan Peřina 2013.

► Dějiny Milešova jsou od dob husitských válek až po druhou polovinu 17. století neodmyslitelně spjaty s vladyckým rodem Kaplířů ze Sulevic, který odvozoval svůj původ od vesnice Sulejovice ležící nedaleko Lovosic.[19] Kaplířové se na Litoměřicku prosadili již za vlády Václava IV., výrazně však profitovali v době husitských válek lavírováním mezi Zikmundem Lucemburským a umírněným utrakvismem. Za vojenské služby císaři získali Milešov i další statky v okolí.[20] Někdy na konci 15. století se Milešov dostává do rukou Pětipeských z Chýš[21] a poté Sekerků ze Sedčic,[22] drobných šlechtických rodů. V roce 1534 kupuje Milešov Zdeslav Kaplíř ze Sulevic (†1545), příslušník hlavní sulevické větve rodu.[23] Jeho syn Václav (†1579) byl dobrým hospodářem, jenž rozhojnil rodové statky a společně s manželkou Hedvikou z Doupova (†1580) spočinul v kostele sv. Kateřiny v Medvědících.[24] Dalším významným držitelem panství byl jeden z jejich synů Bohuslav Kaplíř (†1639). Ten své neurozené manželce Evě roku 1608 věnoval značný finanční obnos, přičemž je uváděn jako pán zámku

---

19 • Ke Kaplířům stručně Jan HALADA, *Lexikon české šlechty*, Praha 1992, s. 68–69; Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu raného novověku*, Ústav českých dějin FF UK, Praha 2009, rukopis; *Ottův slovník naučný XIII.*, Praha 1898, s. 967–970. Obecněji k tomu problému např.: Josef PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: Proměny feudální třídy v Čechách, Praha 1976, s. 9–80; František ŠMAHEL, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, in: red. Karel Malý – Jaroslav Pánek, Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619), Praha 2001, s. 71–84.

20 • Bořivoj LŮŽEK, *Po stopách husitství na Ústecku*, Ústí nad Labem 1959, s. 39–44; Jindřich TOMAS – Eduard MIKUŠEK – Jan ŠAFRÁNEK – Oldřich KOTYZA, *Dějiny Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 153.

21 • A. SEDLÁČEK, *Hrady*, XIV. díl, s. 341; *Zprávy o statcích a přech venkovských z archivu města Prahy (L–Z)*, Archiv český, XVIII. díl, ed. Josef Teige, Praha 1912, s. 697.

22 • Jejich vlastnictví je doloženo bohatě v registrech komorního sudu, *Registra soudu komorního (1519–1524)*, Archiv český, XXXII. díl, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1915, s. 2–3, 23, 334, 382, 635, 657.

23 • A. SEDLÁČEK, *Hrady*, XIV. díl, s. 341.

24 • Jeho skon dokládá nápis z náhrobníku, nalezeného v roce 1882 při opravě dlažby v medvědickém kostele, jenž hlásá „LETA PANIE 1579 W PONDIELI PO WELIKONOCI VSNVL W PANV BOHV WSIEMOHOUCYM PAN WACLAW KAPLIRZ ZE SULEVICZ A NA MILESSOWIE TUTO OCIEKAVA WZKRZYSSIENIE WESELEHO“ (citováno podle článku nepodepsaného redaktora *Hrobka slovutných Kaplířů ze Sulevic*, Obzor, 1882, č. 18, s. 303–304). Jeho pandánem je náhrobník Hedviky Kaplířové, Václavovy manželky, která zemřela r. 1580.

v Milešově.[25] Tato zpráva je důležitým svědectvím o renesanční přestavbě zámku. Stejně jako i jiní členové rodu Kaplířů, z nichž vynikal Kašpar Kaplíř ze Sulevic (1535–1621), člen direktoria a jeden z popravených rytířů na staroměstském náměstí roku 1621, se i milešovský pán Bohuslav zapojil do stavovského odboje proti Habsburkům.[26] Po porážce odboje předvídal persekuci a v roce 1621 učinil spolumajitelem panství Jana Václava Kaplíře (†1638), nejmladšího ze svých tří synů, který zůstal vůči císaři loajální. V roce 1623 byl odsouzen k manství a následně od roku 1626 se jeho majetek stal lénem, tedy nebyl svobodně drženým statkem. Milešovské panství tehdy zahrnovalo zámek, městečko Milešov s poplužním dvorem, mlýnem a pivovarem, dále pak nedalekou ves Mlýnce, ves Medvědice s tvrzí a poplužním dvorem, Černčice s poplužním dvorem, Páleč, Kocourov, a díly vsí Litochovice, Vrbičany s poplužním dvorem, Mrsklesy a Dřínek.[27]

Z panovnických rukou byl Milešov vyplacen až roku 1664 Karlem Kašparem ze Sulevic, který se zároveň podílel na opravách třicetiletou válkou poničeného zámku. Výrazně se přitom zadlužil, a proto musel panství prodat svému příbuznému Kašparovi Zdeňkovi Kaplíři ze Sulevic (1611–1686) z třebívlické rodové větve.[28] Ten byl jedním z nejvýznamnějších představitelů rodu a nesmazatelně se zapsal i do dějin Milešova tím, že přestavěl zdejší zámek a vybudoval zde novostavbu farního kostela sv. Antonína Paduánského. Byl to zároveň jediný milešovský pán, který svým věhlasem překonal hranice regionu i Českého království. Jeho dědem byl zmíněný člen direktoria, jenž svůj život skončil na staroměstském rynku rukou kata. Jeho vnuk dosáhl v emigraci nejprve akade-

---

25 • Národní archiv Praha, DZ 134 S 20, viz Kartotéka AS, Skříň A, řada A08, zásuvka A08D, lístek č. 556.

26 • Osobnost Kašpara Kaplíře se Sulevic, který svůj život zakončil na popravišti po potlačení tzv. druhého stavovského odboje je dostatečně známá. Z rozvětveného rodu Kaplířů ze Sulevic, v jehož řadách bylo možné snad všechna tehdy v Čechách existující vyznání, byl Kašpar nejvýraznější postavou, která také předznamenala nalézt pro další období pro Kaplíře určitý distanc. Množství Kaplířů i Kaplířek odešlo do exilu, někteří z nich se vrátili a konvertovali ke katolictví, viz Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999; Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1984.

27 • Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618,* Praha 1882, s. 234.

28 • K jeho osobě srovnej Jan Bohuslav MILTNER, *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům 1683*, Hradec Králové 1877; František MAREŠ, *Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic*, Časopis českého museum LVII, 1883, č. 1, s. 3–45 a 1883, č. 2, s. 219–254; Václav ŠVARC, *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř svobodný pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům 1683*, Praha 1892; František Miroslav ČAPEK, *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic*, České Budějovice 1911; Jaroslav MACEK, *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz und seine Bedeutung für die Verteidigung des Stadt Wien. Ein Beitrag zum Türkenjahr 1683*, Österreich in Geschichte und Literatur 27, 1983, Heft 4, s. 203–224; TÝŽ, *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic (1611–1686) a jeho písemná pozůstalost*, Acta Litomericensia 6, 1984, s. 35. Silně romantizovanou podobu dává Kaplířovi Václav BENEŠ TŘEBÍZSKÝ v povídce *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic*, in: Z různých dob. Historické povídky, Praha 1895, s. 183–272.

mického vzdělání na protestantských školách a následně prošel službou v nizozemské, saské a švédské armádě. V roce 1641 už jako katolík přešel do císařských služeb a setrval v ní až do konce svého života.[29] Vrcholem jeho vojenské kariéry byl v roce 1683 zisk maršálské hodnosti, která mu byla udělena za jeho významný podíl na obraně Vídně obležené Turky. Ještě předtím, v roce 1674, se mu podařilo získat jako prvnímu a zároveň poslednímu z Kaplířů hraběcí titul. Jeho manželství však bylo bezdětné, a tak celé milešovské statky odkázal spřízněnému rodu Hrzánů z Harasova.

Detail portálu hlavního vstupu do kostela sv. Antonína Paduánského se znakem Kašpara Zdeňka Kaplíře druhotně vloženým do supraporty, foto: Kamil Podroužek 2011.

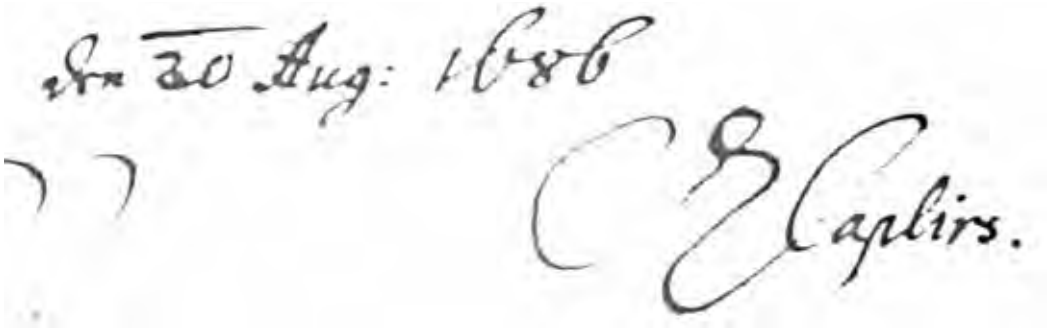

Podpis Kašpara Zdeňka Kaplíře na vlastní závěti ze 30. srpna 1686, Národní archiv Praha, fond Desky zemské větší, karton 268, folio B 21, foto: Kamil Podroužek 2015.

---

29 • Rudolf ANDĚL a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. Severní Čechy*, Praha 1984, s. 314; F. MAREŠ, *Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř*, s. 7, uvádí, že Kaplíř přešel pod císařský prapor již roku 1634.

Krypta kostela sv. Antonína Paduánského v Milešově se sarkofágem a ostatky Kašpara Zdeňka Kaplíře před pietní úpravou, foto: Kateřina Neumannová 2010.

Portrét Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic nacházející se původně na zámku v Milešově, olej na plátně, cca 1683–1686, Státní zámek Benešov nad Ploučnicí, foto: Marta Pavlíková 2013.

Rodový erb Kaplířů v kostele sv. Antonína Paduánského, foto: Kamil Podroužek 2013.

Rytina s vyobrazením obléhání Vídně Turky v roce 1683, Romeyn de Hooghe (1645–1708).

Hrzánové z Harasova

► Hrzánové z Harasova vlastnili milešovské panství po dobu více než 150 let.[30] V jeho držení se postupně vystřídala čtveřice právoplatných majitelů zastupovaných několikrát na přechodnou dobu pověřenými osobami. Za vrcholné období této epochy milešovských dějin lze označit správu Zikmunda Gustava (období let 1718–1760), který byl schopným hospodářem, štědrým patronem zdejší farnosti a v neposlední řadě také pozoruhodnou kulturní osobností.

Vzhledem ke skutečnosti, že žádné ze tří manželství Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic (1611–1686) nebylo naplněno potomstvem, byl stárnoucí hrabě nucen pro pokračování domácí kaplířovské tradice i pro své nashromážděné jmění vyhledat vhodného dědice. Toho nakonec našel v osobě svého souseda, hraběte Jana Leopolda Hrzána z Harasova (†1711), majitele nedaleké Skalky. Tradičně kaplířovský Milešov se tak v roce 1686 ocitl ve vlastnictví nového rodu, jehož příslušníci jej vlastnili až do poloviny 19. století. Nabytí dědictví Kašpar Zdeněk podmínil tím, že Hrzán přijme ke stávajícímu příjmení ještě přízvisko Kaplíř.

U Jana Leopolda se brzy projevil zájem o milešovské sídlo, kam z menšího zámku ve Skalce přesunul svou rezidenci a kde nechal vystavět pozoruhodnou budovu casina v zámecké zahradě. Stavebnické ambice měla prokazatelně také jeho manželka Anna Zikmunda, rozená Colonová z Felsu (†1730), která po manželově smrti stála za vybudováním vdovského zámku v Milešově i zahájením stavby kostela sv. Petra a Pavla v blízké Sutomi.

Dědicem milešovského panství byl v roce 1711 ustanoven Zikmund Gustav Hrzán z Harasova (1698–1760), který se správy majetku ujal v roce

---

30 • Literatura k Hrzánům stručně: Constantin von WURZBACH, *Hrzan von Harras, Franz Xaver Graf*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Band IX., Wien 1863. Podrobně ke starší genealogii Hrzánů: Eva UBLOVÁ, *Hrzánové z Harasova a jejich statky v severozápadních Čechách v 17. a 18. století*, bakalářská práce, FF UJEP, Ústí nad Labem 2012. K osobě Jana Adama z Hrzána z Harasova: Marcela STROUHALOVÁ, *Jan Adam Hrzán z Harasova. Zrození barokního kavalíra?*, bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice, Pardubice 2010.

1718.[31] V roce 1723 se oženil s Annou Marií (1698–1768)[32] pocházející z vlivného rodu Harrachů. Nejlépe doložitelným rysem jeho pozoruhodné osobnosti byla bohatá objednavatelská a donátorská aktivita, odrážející se například v úpravách zámku, zásazích do podoby farního kostela a jeho mobiliáře, ve vzniku početného souboru drobných sakrálních památek v okolí Milešova. Právě on zásadně promluvil do vrcholně barokní podoby Milešova a v ideové rovině tak téměř rovnocenně navázal na někdejší obdobné aktivity Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic.

Po smrti Zikmunda Gustava se v Milešově vystřídala ještě dvě pokolení hrzánovských vlastníků. Od druhé poloviny 18. století lze hovořit o pozvolném soumraku milešovské větve rodu, který vyvrcholil v první polovině 19. století. Nástupcem Zikmunda Gustava se stal jediný žijící potomek Jan Josef (1731–1785), o kterém se nám nedochovalo mnoho informací.[33] Jeho manželkou byla od roku 1761 Karolína Josefa z Bredy (†1796).[34] Po smrti Jana Josefa byl až do roku 1790 za neplnoletého syna Karla Bedřicha pověřen správou milešovského panství hrabě František Xaver Hrzán.[35] Karel Bedřich (†1839) dosáhl stejně jako předkové čestného dvorského titulu císařského komořího a v rakouské armádě získal hodnost rytmistra. V roce 1791 se oženil s Marií Annou Čejkovou z Olbramovic (†1836).

Vzhledem k tomu, že Karel Bedřich, mimochodem označovaný některými zprávami za výstředníka exkomunikovaného z církve,[36] nezanechal žádného žijícího potomka, byl správou panství pověřen jeho mladší bratr Emanuel Arnošt (†1840), který ovšem tuto povinnost záhy převedl na dalšího z bratrů Františka. Tento starý pán, který byl komturem maltézského řádu, zemřel v Milešově 18. února 1842 a jeho tělo bylo pohřbeno na

---

31 • Milešovské panství hraničilo na východě s panstvím Lovosice, na západě s panstvím Kostomlaty, na jihu s panstvím Maškovice (Ploskovice) a na severu s panstvím Teplice. Patřily do něj celé vesnice Milešov, Mlýnce, Kocourov, Páleč a Medvědice a díly vsí Mrsklesy, Lipá, Vlastislav a Dřínek. NA, fond Fideikomisní spisy Praha, kart. 1122, sign. VII E 46.

32 • Anna Marie se narodila 21. 10. 1698 jako druhé dítě do druhého manželství hraběte Harracha s Annou Cecílií z Thannhausenu, jejímž prvním manželem byl do roku 1694 Michael Osvald Thun. Dobřenský uvádí datum jejího narození o den později 22. 10. 1698. Sbírka Dobřenský.

33 • S jistotou však víme, že zemřel v Milešově 22. 4. 1785 a byl pochován v kryptě milešovského kostela.

34 • Snoubence osobně oddal litoměřický biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna. SOA Litoměřice, Sbírka matrik, sign. 112/3, fol. 41.

35 • Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt*. *Leitmeritzer Kreis*, I. Band, Prag 1833, s. 105. František Xaver Hrzán (1740–1815) byl synem Maxmiliána Antonína Hrzána a synovcem Zikmunda Gustava.

36 • *„soll ein Sonderling außergewöhnlicher Art und mit dem Kirchenbanne belegt gewe*ßen *sein“*. C. von WURZBACH, *Hrzan von Harras*, s. 365.

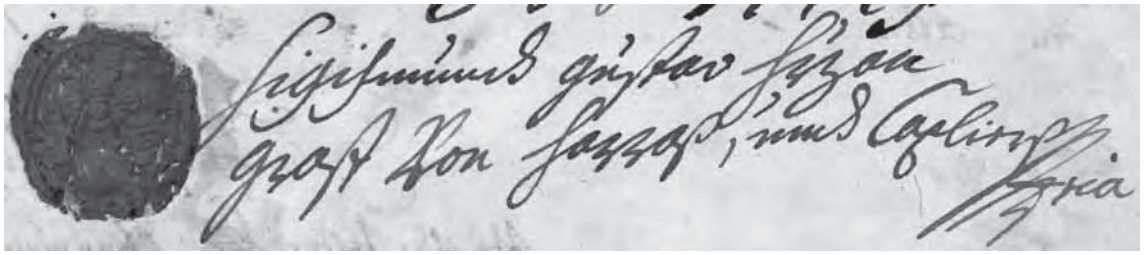

Podpis Zikmunda Gustava Hrzána v milešovské Knize kostelních účtů I., foto: Martin Barus 2013.

Náhrobek Františka Hrzána z Harasova (†1842) na milešovském hřbitově, foto: Jakub Pátek 2014.

milešovském hřbitově vedle bratra Karla Bedřicha.[37] Osobou hraběte Františka vymřeli Hrzánové po meči. Dle zákona tak byl jmenován zemským soudem administrátor panství. Nastalá situace vyústila v soudní spor mezi zájemci o dědictví.[38] Novým vlastníkem se nakonec v roce 1857 stal Leopold Lažanský, jehož synové pak panství prodali za 400 tisíc zlatých hraběti Adolfu Benno Ledebur-Wichelnovi, majiteli sousedních statků Kostomlaty a Křemýž. V majetku ledeburského rodu Milešov zůstal až do roku 1945, kdy byl konfiskován na základě dekretů prezidenta republiky.

---

37 • SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, *Farní kronika I (1669) 1715–1897*, neinventarizováno, č. kroniky 528, s. 56.

38 • Ke sporu více Jan LEIBL, *Zámek č. p. 1 a hospodářský dvůr č. p. 74 v Milešově, okres Litoměřice. Archivní rešerše*, 2012, uloženo v archivu NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, s. 18–19.

Portrét Adama Hrzána z Harasova, olej na plátně 1585, Státní zámek Libochovice, foto: Marta Pavlíková 2013.

Portrét Anny Hrzánové z Harasova, rozené Kaplířové ze Sulevic, olej na plátně 1585, Státní zámek Libochovice, foto: Marta Pavlíková 2013.

Portrét Zikmunda Gustava Hrzána z Harasova, olej na plátně cca 1730–1740, Státní zámek Libochovice, foto: Marta Pavlíková 2013.

Erby fundátora Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic a alterfundátora Jana Leopolda Hrzána z Harasova na vítězném oblouku, Milešov, kostel sv. Antonína Paduánského, foto: Kamil Podroužek 2013.

Náboženské poměry

► O náboženských poměrech a duchovní správě v Milešově máme pro středověké období díky řídce dochovaným pramenům velmi málo informací. Pokud odhlédneme od nejstarších teoretických předpokladů uspořádání církevní správy v tzv. velkofarnostním obvodu, jehož sídlo bychom pro Milešov hledali pochopitelně v Litoměřicích, je relevantní zabývat se okolnostmi případné duchovní správy milešovských obyvatel až od 14. století. V Milešově se ve středověku samostatná farnost nenacházela.[39] To ovšem neznamená, že by Milešovští nebyli ve vrcholném středověku začleněni do církevně-správních struktur. Opak byl pravdou, ovšem k bohoslužbám, křtům, sňatkům i dalším svátostem a svátostinám museli docházet. V úvahu přicházejí farní kostely v Medvědicích či ve Velemíně.[40] Bližší byl nepochybně Velemín, ovšem další historický vývoj nás vede spíše k tomu, že se přikláníme k medvědickému kostelu,[41] který si i v době husitských válek zachoval katolický charakter duchovní správy.

Pro období první poloviny 16. století se i v souvislosti s příchodem luterského vyznání a konfesijního rozdrobení duchovní správy předpokládá méně hustá farní síť. Přesto však lze mít za to, že vlastního kněze si kostel sv. Kateřiny v Medvědicích nadále udržel. Tuto tezi by podporovalo zejména tamní stále obývané vrchnostenské sídlo a význam tamního

---

39 • Některé starší práce nesprávně naznačují, že se ve středověku kostel – farnost v Milešově nacházely: Jaroslaus SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen. Fünfter Theil. Leutmeritzer Kreis*, Prag - Wien 1787, s. 112; Johann Gottfied SOMMER, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt. Erster Band. Leitmeritzer Kreis*, Prag 1833, s. 108; Franz Johann ENDLER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirch in der Diözese Leitmeritz (Königreich Böhmen)*, Wien 1903, s. 343.

40 • *Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecéze pražské*, ed. Wáclaw Wladiwoj Tomek, Praha 1873, s. 76.

41 • V medvědickém kostele mají totiž své náhrobky Václav Kaplíř ze Sulevic i jeho manželka Hedvika, kteří skonali v roce 1579, resp. 1580, tedy v době, kdy byly Milešov i Medvědice ještě samostatnými statky (srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady,* XIV. díl, s. 341), což by mohlo dokládat příslušnost Milešova k medvědickému kostelu, byť zde nelze opomenout skutečnost, že Medvědice v té době vlastnil jejich vzdálený příbuzný Bohuslav Kaplíř ze Sulevic. Další vývoj je pak zřejmý zejména ve druhé polovině 17. století, kdy nejprve zřejmě Milešov patřil pod Medvědice a roku 1680 se stal nově vybudovaný milešovský kostel farním i pro Medvědické.

kostela jako rodové nekropole sulevické větve kaplířovského rodu.[42] Nejpozději kolem poloviny 16. století se takřka všichni Kaplířové ze Sulevic přiklonili k luteránské konfesi, a proto lze zcela oprávněně přistoupit na myšlenku, že se většina obyvatel kraje pod Milešovkou také přiklonila k luteránství.[43]

Třicetiletá válka nepřinesla do Milešova jen zkázu, ale také rekatolizaci. I když zde neproběhla žádná větší bitva, krajina a zejména její sídelní struktura byla výrazným způsobem devastována. Po skončení války tak byly v samotném Milešově ze sedmnácti původních usedlostí obydleny pouhé čtyři. Milešov tehdy spadal pod již katolickou farnost v Třebenicích, přičemž rekatolizační komise v roce 1652 konstatovala, že panství Třebenice, Podsedice, Milešov a další v okolí jsou, alespoň po formální stránce, zcela katolická.[44]

Významným okamžikem pro Milešov bylo založení stavby kostela sv. Antonína Paduánského v roce 1669 Kašparem Zdeňkem Kaplířem ze Sulevic (1611–1686) a následný vznik samostatné farnosti v roce 1680. Za zvýšenou pozornost stojí její rozsah. Naprosto přesně se totiž kryla s velikostí milešovského panství a čítala tedy pouhých pět vsí – Milešov, Medvědice, Kocourov, Páleč a Mlýnce. Vznik takto malé a ze správního hlediska patrona naprosto ideálně vytvořené farnosti[45] a stejně tak svěření administrátorství

---

42 • Jedním z posledních v Medvědicích pochovaných Kaplířů byl roku 1664 Karel Kašpar. K místům posledního odpočinku Kaplířů ze Sulevic blíže Petr KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic na prahu raného novověku*, Diplomová práce na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Karlovy univerzity, Praha 2009, s. 163–164.

43 • P. KOZOJED, *Kaplířové ze Sulevic*, s. 147–148.

44 • Eliška ČÁŇOVÁ, *Rekatolizace severních Čech*, in: Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách, Praha 1980, s. 32. Ve stejném roce mělo v Medvědicích a Milešově dojít k obrácení 10 osob na katolickou víru (Johann SCHLENZ, *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz*, II. Teil, *Maximilian Rudolf Freiherr von Schleinitz und seine Zeit*, Warnsdorf 1914, s. 63) – zda se jedná o výsledek činnosti výše zmíněné komise či naopak o relativizaci její zprávy, nelze rozhodnout.

45 • Pro srovnání stačí uvést příklad Třebenic. Tamní duchovní, jehož kolatura ještě v polovině 17. století zahrnovala Dlažkovice, Sutom, Orasice, Medvědice a Velemín, docházel do poslední zmíněné obce ještě v době po založení milešovské farnosti, ačkoliv byl tamní kostel od jeho fary vzdálen téměř 10 km, zatímco z Milešova se jedná o vzdálenost ani ne třetinovou. Roli zde však bezpochyby hrálo patronátní právo – Třebenice i Velemín náležely k čížkovickému panství, které vlastnily benediktinky od sv. Jiří na Pražském hradě. Ve Velemíně byla roku 1766 zřízena expozitura podřízená třebenickému faráři, z níž se až roku 1841 stalo lokální kaplanství, povýšené roku 1849 na farnost. Poněkud jiný případ je pak výše uvedený vznik sutomské farnosti v roce 1674, jejíž rozsah byl rovněž nevelký a při jejímž vzniku hrál opět zásadní roli držitel patronátního práva, tedy Adam Hrzán z Harasova, sídlící na blízké Skalce. Údaje k oběma zmíněným farnostem srov. Diecézní archiv Litoměřice, Kartotéka farností – Sutom, Třebenice.

do rukou dominikánům[46] nebylo v tomto období vůbec obvyklé. Přítomnost členů kazatelského řádu na milešovské faře lze dát do souvislosti s velmi úzkým vztahem Kašpara Zdeňka Kaplíře k jejich litoměřickému konventu. V oblasti duchovní správy rovněž nelze opomenout, že při stavbě milešovského zámku Kaplíř počítal i se zámeckou kaplí, která byla zasvěcena Andělu Strážnému.

V 18. století, v době Hrzánů z Harasova se farnost velmi čile rozvíjela. Důkazem niterného katolického smýšlení lidí může být pořádání poutí a náboženských slavností, tolik populárních v období baroka, nebo vznik růžencového bratrstva.[47] V rámci farnosti vznikla také z nadání vrchnosti řada drobných sakrálních staveb, jež můžeme dodnes spatřit v krajině. Významné změny do chodu milešovské farnosti přinesly josefínské reformy, kdy postupně v letech 1785–1804 bylo zrušeno růžencové bratrstvo, nadále již nebyl dosazován administrátor, ale řádný farář, a následně byla přerušena i vazba na dominikánský řád.[48] Náboženský život však nebyl žádným zásadním způsobem umenšen, byť postrádal barokní pompu. Nadále se konaly poutě, či později v 19. století byly zakládány katolické spolky, které náboženské prostředí rozvíjely.[49]

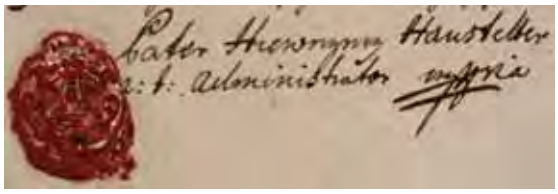

Podpis a pečeť milešovského administrátora Jeronýma Haustettera (1754–1759). Na pečeti jsou dominikánské symboly – pes s pochodní a ratolestí, stylizované M (Marie), hvězda a jablko s křížkem. DA Litoměřice, fond Archiv far I., kart. č. 86, Milešov, foto: Martin Barus 2014.

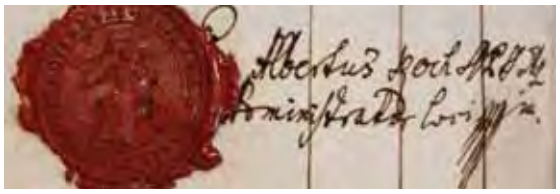

Podpis posledního milešovského administrátora a prvního faráře Alberta Kocha (1769–1794), a nejstarší známá milešovská farní pečeť – v jejím poli je sv. Antonín Paduánský s Ježíškem a ratolestí, v opise „SIGILLUM ECCLESIAE MULLESCHOVIENSIS“. DA Litoměřice, fond Archiv far I., kart. č. 86, Milešov, foto: Martin Barus 2014.

---

46 • Výpomoc řeholních řádů světskému duchovenstvu při nedostatečném obsazení farní sítě v prvních fázích rekatolizace je obecně známá. Jen pro léta 1637–1660 se excerpcí konfirmačních knih pražské arcidiecéze podařilo doložit 26 dominikánů působících ve farní správě. František ŠTĚDRÝ, *Stavivo k podrobné historii církevní v Čechách*, Sborník historického kroužku 11, 1910, s. 1–10, 165–173; 12, 1911, s. 33–46, 193–200; 13, 1912, s. 76–83, 176–181; 14, 1913, s. 41–51, 165–171; 15, 1914, s. 41–47, 132–137; srov. Jakub ZOUHAR, *Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790)*, Praha 2010, s. 101.

47 • Přehledně Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

48 • SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, *Farní kronika I (1669) 1715–1897*, neinventarizováno, č. kroniky 528, s. 21–22.

49 • Doložen je Katolický čtenářský spolek, Spolek křesťanských matek či Podpůrný spolek pro bohosudovské studenty; přehled podává Franz Johann ENDLER, *Das Soziale Wirken der katholischen Kirch in der Diözese Leitmeritz (Königreich Böhmen)*, Wien 1903, s. 344.

Dům čp. 41, sídlo milešovského faráře od konce 17. století do roku 1866, foto: Martin Barus 2014.

Farní kostel sv. Antonína Paduánského v Milešově od jihovýchodu, foto: Jakub Pátek 2012.

Podpis a pečeť Zdeňka Kašpara Kapíře ze Sulevic stvrzující klíčovou nadaci pro záduší milešovského farního kostela ze 4. 8. 1680, DA Litoměřice, fond Archiv far I., kart. č. 86, Milešov, foto: Martin Barus 2014.

Současná podoba druhé farní budovy v Milešově (čp. 143), využívané k tomuto účelu v letech 1886–1948, foto: Martin Barus 2014.

Kostel sv. Kateřiny v Medvědicích, který byl pro Milešovské až do roku 1680 farní, foto: Martin Barus 2014.

2

Laserové skenování

Dendrochronologie

Termovize

Stavební zaměření

Fotogrammetrie

Metody

► Laserové skenovací systémy patří v posledních dvou dekádách mezi rychle se rozvíjející technologie bezkontaktního sběru prostorových dat. Získané soubory informací slouží jako datová základna pro 3D modelování a vizualizaci stavebních objektů a konstrukcí, podzemních prostor – důlních děl, interiérů, terénů, volně stojících soch a podobně. Vlastností těchto systémů je rychlost sběru dat, přesnost, komplexnost a také bezpečnost při terénních pracích. Laserové skenování patří stejně jako geodézie, kartografie, metody dálkového průzkumu, fotogrammetrie, mezi tzv. geotechnologie, které jsou mezi sebou vzájemně provázány a doplňují se.[50]

Kromě uchování informace o tvaru a struktuře povrchu dokumentovaných objektů jsou skeny využívány především při základním výzkumu. To, že 3D modely v digitálním prostředí dovolují natáčení, přibližování a oddalování, změny bočního osvětlení a vytažení kontur, umožňuje čtení rytých nápisů, které již nejsou čitelné pouhým okem, identifikaci trasologické stopy nástrojů, porovnávání detailů artefaktů i domodelování jejich nedochovaných částí. Pro svou názornost jsou skeny dobře využitelné také pro prezentaci dokumentovaných objektů.

Obecně lze říci, že ke skenování lze využít několik typů zařízení.[51] Tato zařízení pracují na různých principech a liší se v přesnosti, rychlosti, dosahu a využití. Laserový skener využívá vlastností laserových paprsků, které jsou po odrazu od skenovaného objektu skenovacím zařízením opět zachyceny a vyhodnoceny. Následně jsou získané informace o souřadni-

---

50 • Blíže k metodě laserového skenování a její aplikaci viz Pavla BRUHOVÁ, *Vyhotoveni výkresové dokumentace historické budovy z dat z laserového skenování*, Praha 2011; přehledně Karel PAVELKA, *Fotogrammetrie 1*, Praha 2009; Yahya ALSHAWABKEH – Norbert HAALA, *Integration of digital photogrammetry and laser scanning for heritage documentation* [online], 2004, dostupný z: <http://www.cartesia.org/geodoc/isprs2004/comm5/papers/590.pdf>; George PAVLIDIS – Anestis KOUTSOUDIS – Fotis ARNAOUTOGLOU – Vassilios TSIOUKAS – Christodoulos CHAMZAS, *Methods for 3D digitization of Cultural Heritage* [online], 2006, dostupný z: <http://www.ipet.gr/~akoutsou/docs/M3DD.pdf>; aplikace metody v praxi viz například Kamil PODROUŽEK – Věra FIŠEROVÁ, *Skenováni Božího hrobu Velenice* [online], Geolab, dostupný z: <http://mapy.geolab.cz/proj/velenice/velenice.html>.

51 • K hardwarovému a softwarovému vybavení je možné nalézt na webu společností zabývajících se jejich vývojem: SolidVision: <http://www.3d-skenovani.cz/>, Creaform: <http://www.creaform3d.com/en>, popřípadě Geomagic: <http://www.geomagic.com/en/>.

cích částí objektu sloučeny a vzniká tak 3D model objektu. Optický skener pracuje na jiném principu. Přístroj při každé změně pozice snímá objekt z různých úhlů prostřednictvím mnoha desítek fotografií. Snímky jsou poté v rámci zpracování dat vzájemně tzv. zapozicovány a konečně vytvářejí výsledný 3D model objektu.

V rámci projektu NAKI byly v Milešově zdokumentovány pomocí laserových skenerů FARO Focus 3D, VIU sken, EXA sken a optického skeneru Artec Eva, tyto objekty:

- zámek, čp. 1,
- casino v zámeckém parku,
- hospodářský dvůr, čp. 74,
- pivovar,
- kostel sv. Antonína Paduánského,
- kalvárie s kaplí,
- sousoší sv. Anny,
- sochy sv. Antonína Paduánského, sv. Jana Křtitele, sv. Prokopa a podstavec sochy sv. Zikmunda,
- hrad Ostrý a jeho vstupní kamenná brána.

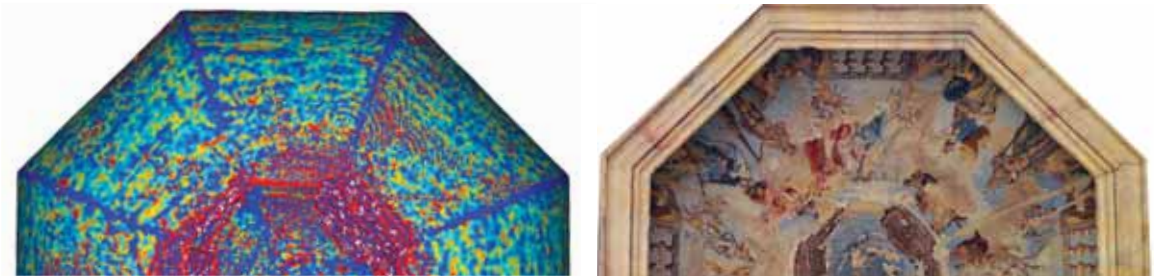

Zobrazení křivosti a destrukce povrchu dřevěného bednění klenby casina v Milešově; multispektrální ortosnímek ve vysokém rozlišení, stropní freska casina v Milešově, zpracoval: Zdeněk Marek 2013.

Dokumentace maskaronu z točitého schodiště na zámku v Milešově, foto: Michal Trněný 2013.

Pohled na 3D model vstupní brány do objektu hospodářského dvora v Milešově bez textury, zpracovali: Zdeněk Marek, Barbora Větrovská 2012.

Dendrochronologie

► Dendrochronologie je metoda datování dřeva založená na měření šířky jeho letokruhů. Umožňuje datovat dřevěné prvky, u staveb mimo jiné prvky krovů, roubení, nebo stropní a podlahové trámy. U odebraného vzorku se změří šířka letokruhů a data jsou vynesena do růstové křivky. Ta je porovnána s vybranou standardní křivkou pro druhově shodnou dřevinu v dané oblasti, u níž jsou přírůstky dřevní hmoty datovány absolutními daty. Poslední přírůstkovou vrstvou je podkoří a existence podkoří spolehlivě určuje poslední rok před skácením stromu. Podle typu vyvinutí podkoří lze rozeznat, zda byl strom kácen v době růstu, nebo naopak v době vegetačního klidu.[52]

Rok, kdy došlo ke kácení stromu, však nemusí odpovídat roku, ve kterém byl daný strom použit ke stavbě nebo výrobě datovaného objektu. Zejména u konstrukcí, které měly být tvarově stálé, je třeba připočíst určitý čas potřebný pro vysušení dřeva. Orientačně platí, že 1 cm tloušťky dřevní hmoty vysychá bez nuceného vysoušení jeden měsíc. Dalším případem nesouladu datace pokácení stromu a vzniku stavby je druhotné použití staršího dřeva v mladších konstrukcích, které se vyskytuje zejména ve stodolách, hospodářských kolnách a krovech. Z tohoto důvodu je potřeba každou konstrukci před odběrem detailně analyzovat. Výsledky z dendrochronologických laboratoří v České republice jsou přístupné v databázi Dendrochronologické laboratoře.[53]

---

52 • K metodologii a stavu disciplíny v ČR více: Josef KYNCL – Tomáš KYNCL, *Možnosti dendrochronologického určení původu dřeva*, in: Svorník 4, Sborník příspěvků ze 4. konference SHP: Poznávání a dokumentace historických staveb, 31. května – 3. června 2005 v Pardubicích, Praha 2006, s. 181–186; Jitka VRBOVÁ-DVORSKÁ, *Základní principy a problémy dendrochronologie*, in: Ve službách archeologie 4, Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc, edd. Vladimír Hašek – Rostislav Nekuda – Josef Unger, Brno 2003, s. 175–179; Lumír POLÁČEK, *Jitka Vrbová-Dvorská und die dendrochronologische Forschung in Tschechien*, in: Studien zum Burgwall von Mikulčice, VI. Band, Brno 2005, s. 11–21; Josef KYNCL, *Zásady pro odběr dendrochronologických vzorků*, Zprávy památkové péče 58, 1998, č. 4, příloha s. XL–XLI.

53 • Databáze je dostupná na adrese: <http://www.dendrochronologie.cz/databaze>. Zde je možné nalézt i komplexní přehled literatury vztahující se k problematice.

Odběr vzorku a měření průměru krokve v sýpce hospodářského dvora v Milešově, foto: Kamil Podroužek 2013.

Vývrty dřev odebrané Presslerovým odběrovým vrtákem, foto: Kamil Podroužek 2013.

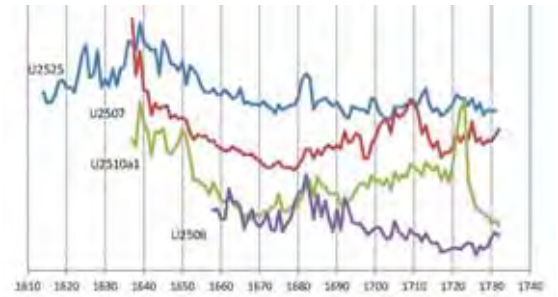

Graf 8 Letokruhové křivky smrkových trámů z krovů zámku synchronizované do chronologie U25milesov-zamekPC2

Letokruhové křivky smrkových trámů z krovů zámku ze zprávy 098/2013 dendrochronologické analýzy vzorků, zpracoval: Tomáš Kyncl 2013.

Odběry vzorků v krovu sýpky hospodářského dvora v Milešově, foto: Kamil Podroužek 2013.

V rámci projektu NAKI byly v Milešově datovány dřevěné prvky z těchto objektů:

- kostel sv. Antonína Paduánského – krov, sanktusník,[54]
- zámek, čp. 1, starý zámek – krov, nový zámek – krov,
- východní zámecký pavilón – krov, hodinová věžička,
- západní zámecký pavilón – krov, stropní trámy přízemí,
- vdovské sídlo, čp. 74 – krov, stropní trámy židovské modlitebny,
- casino v zámeckém parku – krov, stropní trámy,
- hospodářský dvůr, čp. 47 – krovy sýpky, stodol, stájí, výrobny, obytné budovy, stropní trámy sýpky, ovčína a vozové kolny.

---

54 • Například z dendrologické analýzy krovu kostela lze odvodit, že k vyzdvižení střechy došlo brzy po roce 1672, nejpozději při návratu Kašpara Kaplíře ze Saska v roce 1675. Tomáš KYNCL, *Nálezová zpráva dendrochronologické analýzy S 44 Milešov – kostel sv. Antonína Paduánského*, Brno 2011. Jedlové dřevo krovu je plavené. Zřejmě již od samého počátku měl kostel také sanktusníkovou věžičku, doložena v pramenech je v roce 1697, kdy na výročí posvěcení kostela, tj. první zářijovou neděli, byl právě ze sanktusníku vyvěšen plátěný prapor. V kostelních účtech z roku 1697 je v zápisu k měsíci srpnu uveden nákup *„leinwandt zum Fahne auff das Thürmel in der Kirch weihung“* za 14 krejcarů. SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, inv. č. 36, *Kniha kostelních počtů 1686–1749*, nefoliováno, účet za rok 1697.

► Termovizní sledování staveb využívá metody a techniky termografie, jejímž cílem je záznam a analýza infračervené energie vyzařované tělesy. Termovizní sledování stavebních konstrukcí je založeno na přesné lokalizaci míst, kde dochází ke zvýšeným tepelným ztrátám, jak vlivem tepelných mostů, tak v důsledku provedení spár a styků, které se zobrazují v barevném teplotním snímku jejich povrchu. Výstup z termovizního měření tak může posloužit nejen jako důkaz o nekvalitním provedení konstrukce, ale také jako indikátor stavebních změn v historických stavbách. Měření termokamerou odhaluje, zda se jedná o objekt jedné stavební fáze, či zda objekt prošel rekonstrukcí. Obrazový snímek z termokamery vykreslí zazdívky otvorů, především oken a dveří, odhaluje změnu dispozice stavby, rozliší četnost oprav fasády. Jedná se o moderní nedestruktivní terénní metodou stavebněhistorického průzkumu, která se uplatňuje všude tam, kde dosud bylo nutné pro vytěžení informace o stavebním vývoji objektu použít destruktivní metodu mechanické sondáže.[55]

V rámci projektu NAKI byly v Milešově pomocí termokamer FLIR dokumentovány a analyzovány konstrukce těchto objektů:

• kostel sv. Antonína Paduánského – zazdívka bočních oken presbytáře, zazdívka jižního vstupu do presbytáře,

• zámek, čp. 1, nový zámek – přemístění vstupu do kaple, zazdívky nahlížecích otvorů do kaple.

---

55 • K metodě obecně viz Milan ŠIMKO, *Termovízia a jej využitie* v praxi, Žilina 2007; její aplikace v památkové péči viz František R. VÁCLAVÍK, *Termovize jako nedestruktivní metoda stavebněhistorického průzkumu. Poznatky z termovizního snímání průčelí domů na Pernštýnském náměstí*, in: Svorník 4, Sborník příspěvků ze 4. konference SHP: Poznávání a dokumentace historických staveb, 31. května. – 3. června 2005 v Pardubicích, Praha 2006, s. 195–202.

Na klasické digitální fotografii upozorňuje na možný zazděný otvor jen tmavší odstín omítky, foto: Kamil Podroužek 2014.

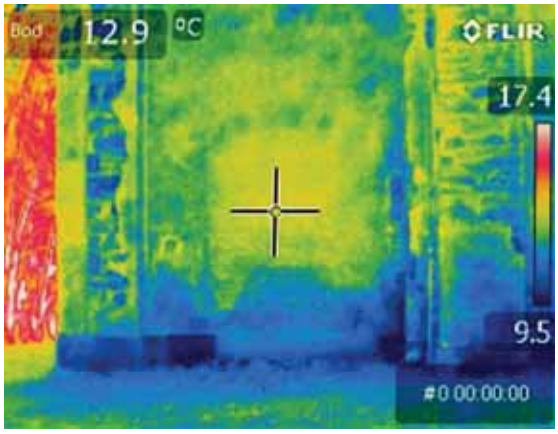

Přesvědčivě zobrazí zazděný otvor až snímek termokamery, zpracoval: Kamil Podroužek 2014.

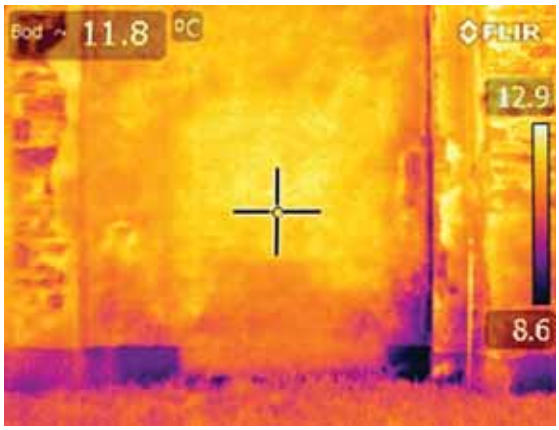

Přiblížení záběru a změna režimu snímku odhalují porézní materiál zazdívky, který je lepším tepelným vodičem, něž okolní kamenné zdivo, zpracoval: Kamil Podroužek 2014.

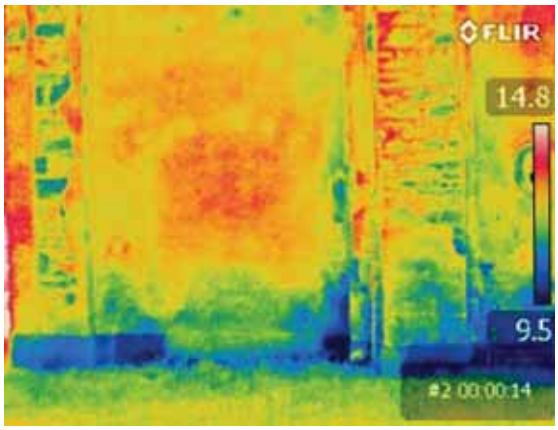

Nastavení filtru snímaných teplotních mezí vykreslí strukturu zdiva a dovoluje identifikovat materiály shodných tepelných vlastností. Na termosnímku se tak projeví spolu s cihlovou zazdívkou také cihlový záklenek otvoru, zpracoval: Kamil Podroužek 2014.

► Stavební zaměření je základní a nejpoužívanější metodou dokumentace staveb. V některých případech se ke zvýšení přesnosti této metody, případně efektivnosti či z časových důvodů, užívá kombinace s dalšími metodami, například geodetickým zaměřením nebo fotogrammetrií[56]. Hlavní výhodou stavebního zaměření je možnost důkladného seznámení se se stavbou a její prostorové uchopení. Pracovník, který toto často časově náročné měření provádí, tak může odhalit celou řadu důležitých detailů a souvislostí, které by v případě užití méně náročných metod nemusel rozlišit. Časovou náročnost metody lze tedy chápat i jako její přínos a nutný předpoklad zodpovědného přístupu k dokumentaci.

Nevýhodou stavebního zaměření mohou být poměrně vysoké nároky kladené na zkušenosti dokumentátora, spočívající především ve znalosti historických stavebních technik a ve schopnosti interpretace měřených konstrukcí. Další problém při stavebním zaměření souvisí s ověřováním správnosti získaných dat v terénu, protože to je zpravidla možné až po jejich komplexním zpracování. Tuto situaci pak nelze řešit jinak než opakovaným měřením. Eliminovat nadbytečné výjezdy lze do značné míry pořízením důkladné fotodokumentace.

Ve výstupech stavebního zaměření se také významně odráží primární důvod jejich vzniku. Proto se jeví jako problematické užití starší stavební dokumentace, tedy zaměření stávajícího stavu architektonickou nebo projekční kanceláří. Primární důvody vzniku takového zaměření jsou zcela odlišné od důvodu vzniku památkové dokumentace a ve svých výstupech se tak mohou podstatně lišit. Běžné zaměření stávajícího stavu, které nevzniklo v rámci památkové péče, užívá pro některé architek-

---

56 • K postupům a využití metody obecně viz Philip HOWARD, *Archaeological Surveying and Mapping. Recording and Depicting the Landscape*, London - New York 2007; Daniel KEHLMANN, *Vyměřování světa*, Brno 2007. Konkrétněji pak v případě dokumentace památek Jiří BLÁHA a kol., *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb* [online], Odborné a metodické publikace, sv. 31, Praha 2005, dostupný z: <http://www.npu.cz/download/1137070742/metodopd.pdf>; Jan SOMMER, *K metodám dokumentace památek* [online], Monudet, dostupný z: <http://monudet.sweb.cz/monudetclanky/clanky2007/mdcl070524ad-kovar/index.htm>; popřípadě ještě Lukáš ZIFČÁK, *Analýza geometrie gotických kleneb geodetickými metodami*, in: Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2005, Plzeň 2005, s. 209–211.

tonické prvky, jako jsou například klenby, pouze ustálenou výkresovou značku a nezabývá se zaměřením jejich skutečného průběhu. Přesně takovým případem rozdílných výsledků je stavební zaměření milešovského zámku z roku 1981 a jeho současná revize realizovaná v souladu s metodikou památkové péče.

V rámci projektu NAKI byly v Milešově stavebně zaměřeny tyto objekty:

- kostel sv. Antonína Paduánského,
- zámek, čp. 1,
- vdovské sídlo, čp. 74,
- casino v zámeckém parku,
- hospodářský dvůr, čp. 47,
- sklepy bývalého pivovaru, čp. 79 a 88,
- relikty pivovarské sladovny, čp. 82.

Zpracovávání výstupů stavebního zaměření, foto: David Skalický, 2012.

Stavební zaměřování krovu hospodářského dvora v Milešově, náčrt krovu, foto: David Skalický, 2012.

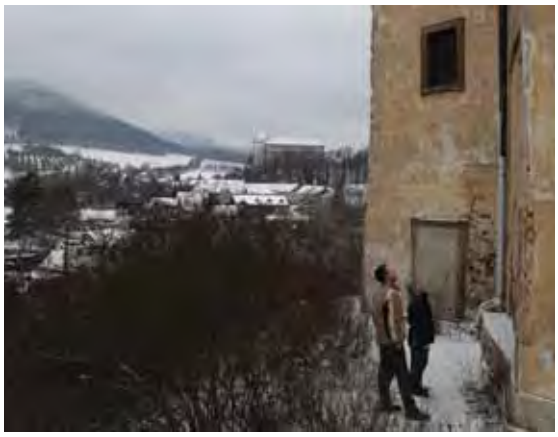

Stavební zaměřování kostela sv. Antonína Paduánského v Milešově, okenní otvor v jižním průčelí presbytáře nemá šambrány, foto: David Skalický, 2014.

Stavební zaměřování detailů fasád hospodářského dvora v Milešově, profilované pískovcové ostění, foto: David Skalický, 2014.

Fotogrammetrie

► Fotogrammetrie se zabývá zpracováním obrazového materiálu tak, aby bylo možné zobrazený objekt měřit přímo na digitálním či analogovém fotografickém výstupu. Metody fotogrammetrie lze použít na zaměření jakéhokoliv viditelného objektu, s cílem zachycení jeho podoby v konkrétním čase. Fotogrammetrických metod existuje celá řada a každá z nich je vhodná pro jiný objekt, či charakter výstupu.[57] Při fotogrammetrii je často třeba využít i další měřičské metody, ať už geodetického měření pro získání souřadnic vlícovacích bodů nebo analogového stavebního měření základních rozměrů objektu pro stanovení poměrového měřítka.

Z hlediska předmětu zájmu se fotogrammetrie dělí na pozemní a leteckou. Zatímco letecká fotogrammetrie je jednou z forem dálkového průzkumu Země a využívá se především k vytváření map, plánů měst nebo digitálních modelů terénu, tak pozemní varianta se zaměřuje na jednotlivé objekty. Vzájemně se liší především velikostí zkoumané plochy, která zároveň ovlivňuje přesnost výstupu. Jednotlivé objekty v Milešově byly dokumentovány za využití pozemní fotogrammetrie.

Nejjednodušší způsob pořízení fotogrammetrického zaměření při pozemní fotogrammetrii představuje jednosnímková metoda.[58] Základem pro fotoplán je tzv. transformovaný snímek, snímek u kterého byly odstraněny všechny deformace vzniklé způsobem jeho pořízení, je vnitřně orientovaný a opatřený měřítkem. V Milešově byla touto metodou dokumentována některá plochá průčelí zámku, dvora a sladovny.

---

57 • K vývoji metody a jejího užití v ČR viz Ladislav SKLÁDAL, *Stručná historie české a československé fotogrammetrie*, in: Kde je domov. Sborník k životnímu jubileu Raisy Machatkové, edd. Alexandra Blodigová – Jan Kahuda – Jiří Křesťan a kol., Praha 2002, s. 211–214; praktické postupy krok za krokem viz *3x3 pravidla pro jednoduchou fotogrammetrickou dokumentaci architektury* [online], dostupný z: <http://lfgm.fsv.cvut.cz/data/download/3x3/>; přehledově Karel PAVELKA, *Fotogrammetrie 1*, Praha 2009 a Karel PAVELKA – Jindřich HODAČ, *Fotogrammetrie 3: Digitální metody a laserové skenování*, Praha 2008.

58 • K jednosnímkové fotogrammetrii viz Ivan CULEK, *Využití jednosnímkové fotogrammetrie na základě neměřických snímků pro dokumentaci archeologických nálezů*, Přehled výzkumů 39, 2006, s. 112–116; Jindřich HODAČ, *Jednoduché metody měřické dokumentace malých památkových objektů*, České památky. Časopis pro přátele památek a historie 15, 2004, č. 1, s. 5–7.

Zámek Milešov, zpracovávání plánové dokumentace v prostředí AutoCAD s využitím podkladů získaných geodetickým měřením a fotogrammetrií, zpracovali: Jan Horák a kol. 2013.

Průseková fotogrammetrie používá dvou a více snímků, jejich osy záběru se však protínají. Na těchto snímcích se identifikují jednotlivé body, u nichž jsou protínáním zjištěny prostorové souřadnice. Výstupem jsou prostorová vektorová data, která navíc mohou být doplněna povrchy s texturou.[59] V Milešově byly průsekovou fotogrammetrií dokumentovány některé typy drobné sakrální architektury, jako výklenkové kapličky a podstavce soch. Průsekovou metodu nelze použít na velmi členité povrchy, jakými jsou například sochy a složitě tvarované architektonické detaily. Takové objekty bývají dokumentovány pomocí stereofotogrammetrie a stále častěji pomocí laserových a optických skenerů.

Projekt NAKI – v Milešově byly pomocí fotogrammetrie dokumentovány tyto objekty:

- kostel sv. Antonína Paduánského – vstup na kruchtu, vstup na oratoř, struktura zdiva v západním průčelí lodi, zazdívka vstupu v jižním průčelí presbytáře,
- zámek, čp. 1 – dvorní průčelí nového zámku a jižní průčelí východního pavilónu,
- hospodářský dvůr, čp. 47 – severní průčelí stájí,
- relikty sladovny – jižní průčelí,
- výklenková kaplička sv. Vojtěcha,
- výklenková kaplička sv. Jana a sv. Pavla.

59 • Základní informace k softwaru pro zpracování dat je možné získat na stránkách jednotlivých společností zabývajících se jeho vývojem: Software PhotoModeler: <http://www.photomodeler.com/>; Software TopoL: <http://www.topol.cz/>; Software Geomagic: <http://www.geomagic.com/>.

Fotoplán západní oratoře v kostele sv. Antonína Paduánského v Milešově, zpracovali: David Skalický a kol. 2011.

Fotoplán severozápadní stěny nádvoří zámku v Milešově, zpracoval: Kamil Seidl 2013.

Fotoplán jižního průčelí dochovaného přízemí sladovny staršího milešovského pivovaru, zpracovali: Jan Horák a kol. 2013.

Maskování a mozaikování při vytváření fotoplánu jižního průčelí někdejší pivovarské sladovny v Milešově, zpracoval: Jan Horák 2013. K tomuto kroku lze využít i jiný než specializovaný FGM software – v tomto případě bezplatný grafický editor GIMP.

3

Zámek a vdovské sídlo

Kostel sv. Antonína Paduánského

Casino a zahrada

Pivovar

Hospodářský dvůr

Drobné památky

Památky

► Barokní milešovský zámek je přímým následovníkem milešovského hradu a pozdně renesančního zámku a díky své poloze a historické hodnotě je zároveň i nejvýznamnější památkou obce. Jeho současná podoba je spojena především se jménem Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic, který jej v době svého držení nechal přestavět v rozsáhlou raně barokní rezidenci.

K přestavbě milešovského gotického hradu došlo nejpozději za Jiřího Kamarýta Kaplíře ze Sulevic mezi léty 1583–1603. Původní a značně sešlý gotický hrad Milešov byl přebudován v renesanční tzv. starý zámek se dvěma věžemi. Zřejmě za Bohuslava Kaplíře ze Sulevic (†1639)[60] byla tato stavba před rokem 1623 rozšířena k jihovýchodu do nádvoří o druhý chodbový trakt.[61] V závěru třicetileté války sídlo utrpělo značné škody[62] a bylo nutné přistoupit k poměrně nákladným opravám, zahájeným tehdejším majitele Karlem Kaplířem (†1664) a dokončeným v hrubé stavbě v roce 1657.

Další stavební aktivity připisujeme již Kašparu Zdeňku Kaplířovi (†1686). Po návratu z italského tažení v létě 1660 uzrála v hlavě cílevědomého, vzdělaného a ambiciózního šlechtice myšlenka na zakoupení panství Milešov a na vybudování reprezentativního sídla odpovídajícího jeho postavení úspěšného velitele císařských armádních sborů.

---

60 • Bohuslav Kaplíř ze Sulevic koupil Milešov v roce 1603 od komisařů spravujících pozůstalost zadluženého bratra Jiřího Kamarýta za 46 500 kop míšeňských grošů. A. SEDLÁČEK, *Hrady*, XIV. díl, s. 234. V trhové smlouvě z roku 1603 se o zámku píše: *„…zámek Milešov, jak ve své ohradě leží s dvorem poplužním, poplužím, mlýnem, pivovarem a sladovnou.* NA Praha, fond ÚDZ-L, inv.č. 1038, kart. 40. Shodná formulace se objevuje také v popisu panství z roku 1604.

61 • Z této stavební etapy, která si kladla za cíl uzpůsobit objekt požadavkům trvalého bydlení a proběhla do roku 1623, může pocházet manýristický portál profilovaný odsazeným oblounem s výraznou kubickou římsou supraporty, druhotně umístěný u schodiště v přízemí západního křídla.

62 • V roce 1649 proběhlo ocenění Milešovských statků. Zámek je v něm líčen jako *„Tvrz Milešov, kterážto od starodávna dvěmi velikými baštami neb věžemi a některými pokojami a komorami nietzo od kamene a nietzo od drževa jest vyzdvižené, tu pak nyní jak na gruntech dolejších, tak na hořejších nachází velice zruinýrovaná, tak že na mnohých místech ze všech stran se trhá a boří, počítá se se vším tím vším za ... 500 zl.“* R. ANDĚL a kol., *Hrady, zámky a tvrze,* s. 312. Zápis je v šacuňku z 27. 7. 1649 uloženém v SOA Plzeň – pobočka Klášter u Nepomuku, fond Kocové z Dobrše, inv. č. 68.

Hlavní průčelí nového milešovského zámku od severovýchodu, foto: Kamil Podroužek 2012.

Pravděpodobným rokem započetí velkolepé stavby tzv. nového zámku je rok 1662,[63] přičemž hlavní období výstavby jeho západního křídla spadá do druhé poloviny 60. let.[64] Další stavební fáze milešovského zámku probíhala pod vedením architekta Antonia della Porty v 70. a 80. letech 17. století.[65] Do roku 1682 dotvořil Porta dnešní čtyřkřídlou dispozici zámku a zcela tak změnil celkovou koncepci rezidenčního areálu. Jak je patrné, jeho stavba vycházela ze soudobých vídeňských předloh. Do smrti Kašpara Zdeňka Kaplíře byla realizována i úprava rozhodující části interiérů.[66] Vedle konvolutu pozoruhodných raně barokních štukových stropů stojí za zmínku zejména raně barokní malby v zámecké kapli Anděla Strážce a v někdejším apartmánu Kašpara Zdeňka Kaplíře v patře starého zámku.[67]

---

63 • Rok 1662 uvádí Vinzenz LUKSCH, *Kunsttopographie des Bezirkes und der Stadt Leitmeritz*, II. Band, strojopis před 1920, uložený v knihovně SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice; R. ANDĚL a kol., *Hrady, zámky a tvrze*, s. 315; Marcela HLAVÁČKOVÁ, *Architektonické památky na Litoměřicku, Milešov*, in: Kulturní měsíčník litoměřického okresu, roč. 15, 1979, č. 2, s. 30. Jaroslav Schaller klade oproti tomu výstavbu zámku až do roku 1682, což přebírá také starší kaplířovská literatura. J. SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, s. 112.

64 • Informace o milešovském zámku podává již Bohuslav Balbín, který byl totiž v 60. letech 17. století členem litoměřické jezuitské koleje, přičemž čile cestoval. V jeho díle shrnujícím nejen topografické poznatky poznamenal k Milešovu *„viděl jsem jej“*. Bohuslav BALBÍN, *Krásy a bohatství české země*, ed. Zdeňka Tichá, Praha 1986, s. 260. K zámku pak dodal: *„… opuštěný hrad, ale na jeho místě založil za naší paměti nové panské sídlo velkým nákladem pán toho místa, slovutný válečník Zdeněk Kaplíř.“* Tamtéž, s. 275.

65 • Portovu účast na stavebních pracích v Milešově dokládá a zároveň uzavírá záznam o vyplacení dlužných peněz roku 1686 *„dem Baumeister Antoni Porta sein völig Rest 500 fl.“* SOA Plzeň – pobočka Klášter u Nepomuku, fond Kocové z Dobrše, inv. č. 70, karton 2.

66 • M. HLAVÁČKOVÁ, *Architektonické památky*, s. 30.

67 • V kapli je v jednom z nástropních eliptických zrcadel vyobrazen anděl Strážce Raffael s malým Tobiášem, ve druhém Duch svatý v oblacích v podobě holubice, obklopený hlavičkami andílků. V místnostech starého zámku jsou to opět v nástropních zrcadlech dvě z kardinálních ctností – Síla a Spravedlnost, skupina putti s vojenskou výzbrojí a bitevní scéna, kterou lze snad identifikovat jako bitvu u Milvijského mostu. Autorem všech výše zmíněných maleb byl podle nedávno publikovaného zjištění Martina Mádla Giacomo Tencalla s Giuseppem Muttonim a jejich vznik je možné klást do roku 1684. Martin MÁDL, *Giacomo Tencalla and Ceiling Painting in 17th Century Bohemia and Moravia*, Umění LVI, 2008, s. 49.

Kaplířův dědic Jan Leopold Hrzán z Harasova (†1711) a rovněž jeho syn Zikmund Gustav (†1760) pokračovali v rozvíjení barokního zámeckého areálu, což dokládají především zahradní úpravy a výstavba casina v zámeckém parku. V roce 1715 byla na místě hospodářského dvora dokončena trojkřídlá jednopatrová stavba vdovského zámku ve stylu dynamizujícího baroka s převýšeným středním pavilónem a konkávně projmutými kouty křídel pro Annu Zikmundu (†1730), vdovu po Janu Leopoldovi.[68]

Mezi léty 1740–1750 pak probíhaly i další úpravy zámku.[69] Interiér kaple byl doplněn novou štukovou výzdobu, která ale vykazuje nižší uměleckohistorickou kvalitu než v případě prvních štuků z 80. let 17. století.[70] Zajímavá je celková ikonografická náplň výzdoby kaple. V kruhových kartuších jsou zde na stropě vyobrazeny polopostavy sv. Augustýna, sv. Jeronýma, sv. Řehoře a sv. Ambrože doplněné o sv. Tomáše Akvinského, což je nutné vnímat jako důkaz vazby milešovských pánů a litoměřického dominikánského konventu. Na stěnách se pak nachází pětice světců, z nichž je možné identifikovat sv. Víta, sv. Václava, sv. Ludmilu, sv. Zikmunda a sv. Jana Nepomuckého. Další využívání zámeckých budov dokreslují drobné rokové a klasicistní úpravy v interiérech zámku, přestavba sala terreny v roce 1772, krby z 80. let a hudební salónek s rokokovou štukovou výzdobou z 90. let 18. století.

---

68 • Ačkoli se o *„Račziner Hof“* – Hradčanském dvoře zmiňují písemné prameny již k roku 1604 a J. Schaller ho lokalizuje do místa *„zámečku“*, tedy vdovského zámku (J. SCHALLER, *Topographie des Königsreichs Böhmen,* s. 111*),* identifikace objektů dvora není jednoznačná. Stavebněhistorický průzkum sice potvrdil starší konstrukce v přízemí středního a severního křídla vdovského zámku (viz Kamil PODROUŽEK – Jan LEIBL – David SKALICKÝ, *Milešov, čp. 73 – SHP*, rkp. CDDKD FF UJEP v Ústí n. L. a NPÚ v Ústí n. L., 2013.), ale současně stavebněhistorický průzkum západního zámeckého pavilónu doložil konstrukce starších staveb také v těsném severním sousedství milešovského zámku (viz Kamil PODROUŽEK, *Milešov, západní zámecký pavilón – SHP*, rukopis uložen CDDKD FF UJEP v Ústí n. L. a NPÚ v Ústí n. L., 2014).

69 • Rámcovou představu o stavu zámku v tomto období si lze udělat z poznámky ve fasi dominikálního katastru ze 4. září 1755. Stojí zde, že se v Milešově nachází dosti velký zámek a před ním jsou rovněž dvě budovy úřednických bytů. NA Praha, Exequatorium dominicale, Milešov, Medvědice a Hetov, statek, inv. č. 64/7. Podrobnější představu nabízejí zámecké inventáře z let 1711, 1718 a 1760, které obsahují seznamy pokojů s vybavením interiéru. NA Praha, fond Fideikomisní spisy Praha, sign. VII E 46, kart. 1122.

70 • V matrice je v tomto období doložen sochař Johann Jungmann, připomínaný zde v letech 1745–1751, je tedy snad možné připsat autorství novějších štuků právě jemu.

Nástropní malba bitevní scény (bitva u Milvijského mostu?) v místnosti starého zámku od Giacomo Tencally, zřejmě 1684, foto: Marta Pavlíková 2013.

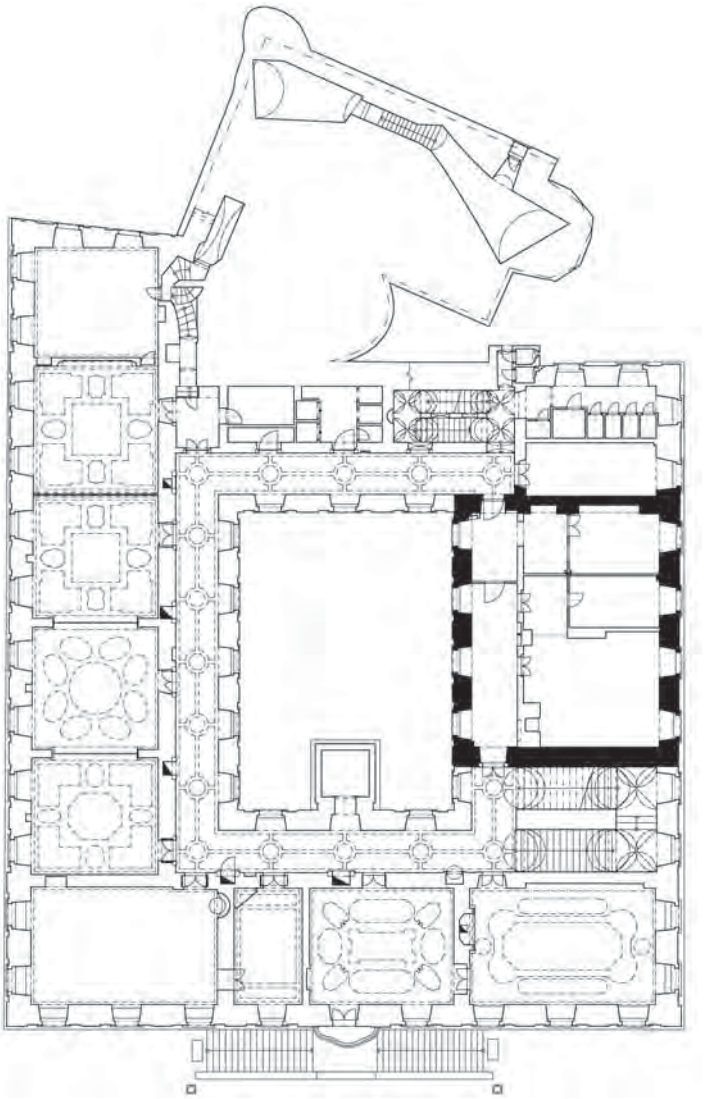

Půdorys prvního patra nového zámku a suterénu starého zámku v Milešově s vyznačením zaniklého dvoupodlažního hlavního sálu, zpracoval: Kamil Podroužek 2013.

Sloupový vestibul v přízemí hlavního křídla nového zámku v Milešově je typickým prvkem zámeckých staveb Antonia Porty, foto: Marta Pavlíková 2013.

Interiér zámecké kaple Anděla Strážného v Milešově, foto: Marta Pavlíková 2013.

Starý a nový milešovský zámek od jihovýchodu, foto: Martin Frouz 2014.

Kostel

► Barokní kostel sv. Antonína Paduánského je vedle zámku druhou významnou památkou Milešova, která díky svému exponovanému umístění vytváří působivou dominantu obce. Jeho historie, stavební vývoj i umělecké a umělecko-řemeslné vybavení z něj činí jednu z nejvýznamnějších sakrálních památek Lovosicka.

I když některé prameny nepřesně naznačují existenci starší sakrální stavby ve středověku, dějiny současného kostela je možné psát až od roku 1669,[71] kdy byl za přítomnosti majitele milešovského panství Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic (†1686) osazen základní kámen milešovského chrámu Páně. Trvalou připomínkou této významné události byla dnes již nedochovaná stříbrná tabulka opatřená pamětním nápisem: *„Diese Kurchen wird gebauth zu Ehren Gott Seyner Gebenedeyken Mutter, Undt des Heiligen Antonii Von Padua geschehen im Jahr 1669 den 14 May, Von Caspar Zdenko Caplirz FreyHerr Von Sulowitz, Herrn auf Mülleschau, Undt Seyner Frau Gemahlin Anna Theresia Apollonia Caplirzin, gebohrer Zukkrin Von Tamfeldt.“*[72] Stavbu kostela o jedenáct let později dokončil patrně Antonio della Porta. Kostel vysvětil druhý litoměřický biskup Jaroslav František Ignác ze Šternberka dne 1. září 1680.[73] Výběr kostelního patrocinia nebyl jistě náhodný. Antonín Paduánský patřil k oblíbeným světcům Kašpara Zdeňka Kaplíře. S jeho kultem se mohl přímo setkat za

---

71 • Martin BARUS – Kamil PODROUŽEK, *Stavebněhistorický průzkum. Milešov, kostel svatého Antonína Paduánského (okr. Litoměřice),* rukopis, 2012, s. 30.

72 • Opis tabulky zaznamenává milešovská farní kronika. SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, Farní kronika I (1669) 1715–1897, neinventarizováno, č. kroniky 528, s. 1. Nápis v překladu zní: *„Tento kostel je stavěn ke cti Boha, jeho požehnané Matky a sv. Antonína Paduánského, dáno v roce 1669 14. května Kašparem Zdeňkem Kaplířem svobodným pánem ze Sulevic, pánem na Milešově a jeho paní manželkou Annou Terezií Apolonií Kaplířovou, rozenou Cukrovnou z Tamfelda.“* Tato pamětní tabulka byla následně uchovávána přímo v kostele v nespecifi kované kostelní truhličce („Kirchenkastel“). SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, kart. č. 5, inv. č. 34 – Inventáře 1730–1942, inventář 1747.

73 • Stavba každého nového kostela s sebou přinášela i povinnost zřídit jeho majetkovou základnu, tzv. záduší, z jehož prostředků byl financován kostelní provoz, údržba i opravy objektu. Obvykle tvořily podstatu záduší četné pozemky, ovšem Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic učinil fundaci v hodnotě 1000 zlatých, z níž mělo ročně do kostelní kasy plynout 60 zlatých. Tento pravidelný příjem byl pro duchovní správce jistě velmi pohodlný, ovšem jednalo se v podstatě pouze o částku nutnou na běžný provoz a základní opravy. DA Litoměřice, f. Archiv far I., kart. č. 86, Milešov, Kaplířova nadace pro záduší milešovského kostela ze 4. srpna 1680.

svého pobytu v severní Itálii v letech 1649–1660, doložena je také jeho návštěva Padovy v roce 1678.[74] Bez zajímavosti není ani skutečnost, že světcovo jméno několikrát určil jako vojenské heslo při proslulém hájení Vídně proti Turkům v roce 1683.

Svou podobou kostel náleží do skupiny raně barokních bezvěžových jednolodních kostelů, z nichž za nejstarší na našem území bývá považován pražský kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, klášterní kostel irských františkánů – hybernů z let 1653–1659.[75] Hlavní průčelí kostela se obrací k severu a je pojednáno v kolosálním římsko-iónském stylu. Nad vstupem do kostela se nachází druhotně osazený pískovcový erb se znakem Kašpara Zdeňka Kaplíře držený dvěma štítonoši. V nikách jsou umístěny skulptury pěti českých zemských patronů – sv. Vojtěcha, Prokopa, Václava, Ludmily a Víta. Unikátní je i interiér kostela, kterému dominuje hlavní oltář. Jedná se o rozměrnou portálovou architekturu s dvojicí korintských sloupů provedenou v hnědozlaté polychromii. Mimořádné cenné oltářní plátno od slavného malíře Johanna Heinricha Schönfelda,[76] zachycující vidění sv. Antonína Paduánského, ve kterém se světci zjevila P. Marie s malým Ježíškem, bylo bohužel v roce 1996 odcizeno. Součástí kostela je také krypta, budovaná pro Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic, který byl posledním příslušníkem rodu. Krypta se pak stala i rodovou nekropolí Hrzánů z Harasova, kteří milešovské panství zdědili.

Ve svahu, v těsném sousedství kostela sv. Antonína Paduánského stávala dřevěná hranolová zvonice na dodnes patrné kamenné podezdívce a mohutném podlahovém roštu z dubových trámů.[77] Byla přístupná přes úzkou soutku z presbytáře kostela samostatným vstupem v jeho zadním průčelí. Vstup je dnes zazděn a do niky za oltá-

---

74 • J. B. MILTNER, *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř*, s. 24.

75 • Pavel VLČEK – Ester HAVLOVÁ, *Praha 1610–1700*, Praha 1998, s. 74. Ve stejné době, v letech 1653–1657, vystavěl pro stavebníka záhořanského zámku podmaršálka Jana de la Crone kostel Nejsvětější Trojice v Záhořanech u Litoměřic snad litoměřický stavitel italského původu Bernard Spineta. Architektonickým rozvrhem a uplatněním shodných detailů se však kostelu sv. Antonína Paduánského v Milešově nejvíce přibližuje poutní kostel sv. Quirina na vrchu Botzenberg v Neustadtu an der Waldnaab, vystavěný v letech 1678–1680 pro Ferdinanda Augusta Lobkovice podle návrhu Antonia della Porty.

76 • K jeho osobě základně Hans VOLLMER, *Algemeines Lexikon der Bildenen Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Dreissigster Band, Scheffel-Siemerding*, reprint 1936, Leipzig 1999, s. 227–228. Milešovský obraz byl jedním z mála autorových obrazů na českém území. Další adva s náměty kamenování sv. Štěpána a smrt sv. Vavřince byly v minulosti součástí nedaleké roudnické lobkovické sbírky. Max DVOŘÁK – Bohumil MATĚJKA, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, XXVII. Politický okres roudnický, Díl. II. Zámek roudnický*, Praha 1907, s. 97.

77 • Dendrochronologická analýza datovala pokácení dubů do zimy 1668. Tomáš KYNCL, *Nálezová zpráva dendrochronologické analýzy S 60 Milešov – zvonice*, strojopis, nevydáno, Brno 2011, tabulka 1.

řem je vložena bedněná klasicistní zpovědnice. Pravděpodobně z let 1877 a 1878 pochází fotografie Ferdinanda Ullricha, na které je zvonice zachycena ještě s polygonální vížkou s cibulovou střechou. Tři její zvony, zrekvírované během první světové války, nesla nezávislá vzpěradlová konstrukce. Největší zvon nechal v roce 1679 ulít Zdeněk Kašpar Kaplíř v dílně Fridricha Schönfeldta na Starém Městě pražském. Zvon nesl nápis: *„O Gott laß dir befohlen sein der Glocken wie nach die Kirchen! ANTONIA MARIA Wer auf Gott vertraut wird nicht zu Schande worden. C. Z. D. H. R. R. G. C. G. G. T. F. v. S. MDCLXXIX Gos mich Fridericus Schoenfeldt in der Altstadt Prag.“*[78] Střední zvon byl zasvěcen sv. Janovi a sv. Pavlovi a nejmenší zvon sv. Vavřinci, oba byly zavěšeny a požehnány 21. března 1707. Zvonice v průběhu 20. století chátrala a v roce 1984 došlo k jejímu zřícení.

Severní průčelí kostela sv. Antonína Paduánského, stavební zaměření stávajícího stavu, zpracovali: David Skalický a kol. 2011.

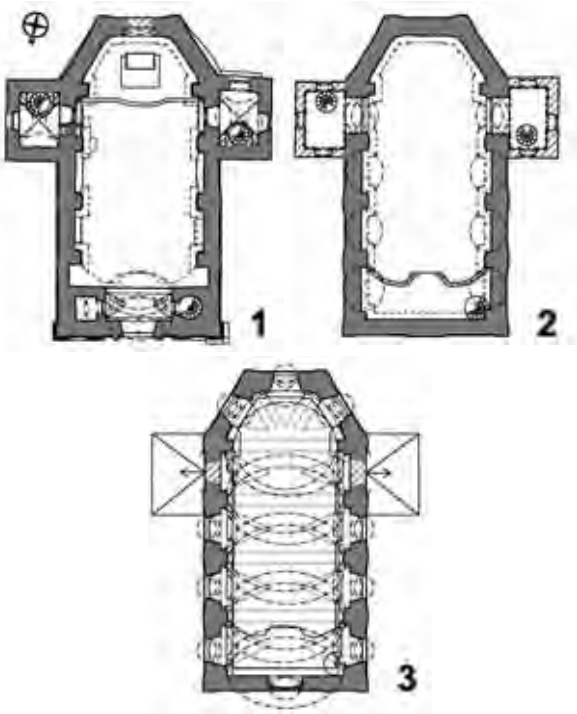

Půdorys kostela ve třech výškových úrovních, s vyznačením stavebněhistorického vývoje. Šedivé zdivo: 1669–1680, šrafované zdivo: 1730, poprsnice hudební kruchty 1770, zpracoval: Kamil Podroužek 2013.

78 • SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, *Farní kronika I (1669) 1715–1897*, neinventarizováno, č. kroniky 528, s. 150. Zvon byl v roce 1874 přelit a z této doby pochází v kronice zachovaný text nápisu, bohužel bez jakéhokoliv řádkového rozčlenění. V překladu zní: *„O Bože, buď ti poručen tento zvon, jakož i kostel! ANTONIA MARIA Kdo věří v Boha, nebude zahanben. Kašpar Zdeněk, říšský hrabě, komorník, polní podmaršálek, svobodný pán ze Sulevic 1679. Ulil mne Fridrich Schönfeld na Starém Městě pražském.“*

Milešovský kostel sv. Antonína Paduánského od severovýchodu, foto: Antonín Kadlec 2012.

Schodiště vedoucí ke kostelu sv. Antonína Paduánského, foto: Martin Frouz 2014.

Socha sv. Vojtěcha na průčelí kostela sv. Antonína Paduánského, kolem 1680, foto: Jakub Pátek 2011.

► Zámecký park krajinného typu v Milešově se rozkládá v místě starší zahrady, jejíž založení není zcela vyloučeno již v renesanci, kdy zahrada symbolizovala návrat k přírodě.[79] V této době se začínají dřívější, zdmi uzavřené zahradní prostory v těsné blízkosti šlechtických sídel otevírat do okolní krajiny s důrazem na jejich zapojení do přirozeného terénu prostřednictvím logicky uspořádaných architektonických ploch, záhonů a cest.[80] V tomto duchu tak můžeme ještě na starých mapách z 19. století nalézt v milešovském parku dobře patrnou protáhlou osu, jejíž pomyslný začátek nalézáme před hlavním průčelím zámku a konec před stupňovitými terasami, které dodnes určují základní charakter uměle vytvořeného terénu parku.[81]

První zásah do předpokládané renesanční úzké zahrady na protáhlé ose lze očekávat ve spojitosti s přestavbou zámku v Milešově za Kašpara Zdeňka Kaplíře ze Sulevic mezi lety 1662–1676.[82] Změna byla pravděpodobně vedena formou vytvoření tzv. formální zahrady přiložením geometricky rozvržených a pravidelně uspořádaných travnatých ploch s výraznými solitérními dřevinami k centrální renesanční ose a s pravidelnými kruhovými a podkovovitými útvary ze stříhaných keřů v travnatých plochách.[83] Využití starších základů zahrady nebylo pro nové barokní řešení nikterak omezující, středová osa naopak dob-

---

79 • Jan HENDRYCH, *Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny; jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana*, Praha 2005, s. 45.

80 • Tamtéž, s. 43.

81 • Terasovité uspořádání reliéfu zahrad má své počátky v italských zahradách a teoriích italského architekta Albertiho, který terasám přisuzoval ústřední roli, kdy měl uměle zvlněný terén umožňovat výhled na okolní krajinu a architekturu a společně s uzavřeností průhledu hlavní osy doslova vytvářet páté průčelí zámku. Tamtéž, s. 48; Kateřina MERTENOVÁ, *Pronikání anglického parku do francouzské zahrady v českých zemích*, Praha 2011, doktorská dizertační práce, ČVUT v Praze, Fakulta architektury, Ústav teorie a dějin architektury, s. 7.

82 • Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Kolín – Miro, Praha 1998, s. 893. K problematice datování přestavby zámku za Zdeňka Kašpara Kaplíře ze Sulevic podrobně J. LEIBL, *Zámek č. p. 1*, s. 11–14.

83 • Členění čelních travnatých ploch, včetně rozmístění stromů a uspořádání zadních partií zahrady pod terasami, zachycuje pouze indikační skica stabilního katastru. Naproti tomu povinný císařský otisk téhož mapového díla zachycuje stav zahrady výrazně zjednodušený a bez důležitých detailů. Srovnej: Národní archiv Praha, fond ISSK, sign. Li 318 a: [cit. 2014-02-24], dostupný z:<http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/4650-1/4650-1-004_index.html>.

ře splňovala barokní nároky na přísně geometrické uspořádání a logiku výstavby zeleně.[84] Z tohoto období pocházejí dodnes solitérně dochované buky na okraji louky pod pavilonem.[85] Kultivace zahrady a jejího okolí pokračovaly na přelomu 17. a 18. století za Hrzánů z Harasova. Nejvýraznějším zásahem do podoby zahrady se však nestalo další rozšíření zeleně, ale výstavba a následná výzdoba drobné zděné stavby umístěné v závěrové části staré renesanční zahrady na první zvýšené terase. Stavba je tradičně označována jako gloriet či zahradní pavilon,[86] typově však odpovídá italskému casinu. To je určeno především podobou půdorysu, kdy je k výrazně vyššímu centrálnímu sálu polygonálního tvaru po stranách připojena dvojice drobných, nižších vedlejších sálků, nejčastěji čtvercového tvaru. Centrální sál obvykle sloužil k hudebním produkcím během pobytu panstva v zahradě, proto bývá označován také jako sala terrena, postranní sálky se využívaly k odpočinku a konverzaci, k čemuž odkazuje také jejich název retirády.[87] Často byl jeden sálek určen ženské části společnosti a druhý mužské, tomu také obvykle odpovídala výzdoba a výmalba sálků, v Milešově však takovéto rozdělení nenacházíme.

Jak naznačují písemné prameny, došlo k výstavbě casina v Milešově v rozmezí let 1701–1708 z popudu tehdejšího majitele panství Jana Leopolda Hrzána z Harasova.[88] Autora návrhu stavby přímo z pramenů neznáme, avšak na základě porovnání milešovského casina s ostatními obdobnými zahradními stavbami u dalších českých zámků docházíme ke zjištění, že typově i formálně je milešovskému casinu nejblíže sala terrena vystavěná podle plánů Marca Antonia Canevalla v zahradě zámku v Mnichově Hradišti patřícího Valdštejnům.[89] Markantní podobnost s mnichovohradišťskou stavbou a vzájemné vztahy Hrzánů a Valdštejnů nabízejí úvahu, zda je možný přenos Canevalleho

---

84 • J. HENDRYCH, *Tvorba krajiny*, s. 59 a 90.

85 • Určení reliktů historických dřevin a druhové skladby zahrady provedl Ing. Jiří Krechler z NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem.

86 • Označení je variováno jako gloriet, zahradní pavilón, zahradní letohrádek, či zahradní domek (*Gartenhaus*). Srov. V. LUKSCH, *Kunsttopographie*, II. Band; Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 523; Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky* Čech 2, K–O, Praha 1978, s. 382; P. VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, Praha 1999, s. 368; K. KUČA, *Města a městečka*, s. 893 a další.

87 • P. VLČEK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 548.

88 • V. LUKSCH, *Kunsttopographie*, II. Band; J. LEIBL, *Zámek č. p. 1*, s. 16.

89 • P. VLČEK, *Encyklopedie architektů*, s. 101, 536.

návrhu do Milešova, navíc uvážíme-li, že Canevalle pracoval pro Valdštejny také na zámku v nedalekém Duchcově.[90]

Na konci 30. let 18. století bylo casino obohaceno novou malířskou výzdobou kompletně pokrývající všechny zdi a stropy. Jejím autorem byl litoměřický malíř Josef František Čech.[91] Vedle pestré škály dekorativních motivů zahrnujících iluzivní architektonické prvky zde dominantní roli hrály četné figurální výjevy čerpající z antické mytologické tradice. Hlavním tématem je oslava ctností a hrdinských činů vztažená zde nepochybně k osobě Gustava Zikmunda Hrzána (1698–1760).[92] I když je ikonografický program velmi bohatý, tak umělecké provedení maleb je spíše průměrné.[93] Současný stav dochování bohužel odpovídá dlouhodobě špatnému stavu objektu.

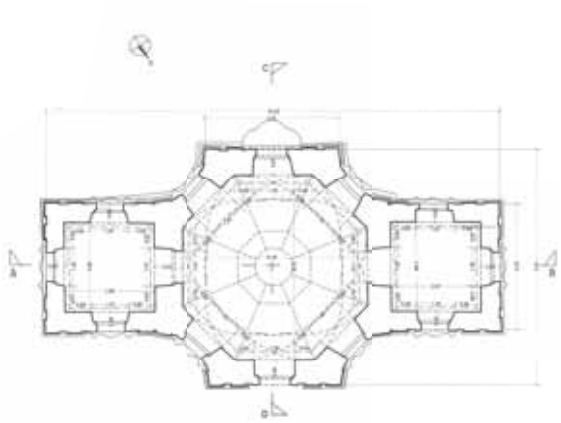

Půdorys hlavního prostoru casina v Milešově, zpracovali: Hana Ptáčková, Kamil Podroužek 2012.

90 • Mezi lety 1698–1705 Canevalle vedl výstavbu zámeckého kostela a následně od roku 1707 navrhnul přestavbu vlastního zámku. Tamtéž, s. 101. Hrzánovy styky s Valdštejny lze jistě pokládat za možné, stejně jako teorii, že se právě během budování duchcovského zámku Kaplíř seznámil s prací Canevalleho a požádal ho o návrh zamýšleného cassina. Ověření této teorie je otázkou dalšího podrobnějšího archivního průzkumu, především souborů korespondence Valdštejnů a hospodářské správy panství. K tomu výběrově: SOA v Praze, fond Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště (1166–1945); SOA v Praze, fond Velkostatek Duchcov – Horní Litvínov (1589–1941); SOA Praha, fond Ústřední správa a hlavní pokladna valdštejnských velkostatků Duchcov (1665–1900) a další.

91 • Čechovo autorství uvádí V. Luksch. Svou atribuci opřel o zmínku v účetní knize kostela sv. Václava v Lovosicích: *„J. Czech ist derselbe, der wahrscheinlich in den letztvorangegangenen Jahren das Gartenhaus in Milleschau so eigentümlich ausgesttatet hatte.“* V. LUKSCH, *Kunsttopographie*, II. Band. Lukschovu informaci převzal P. Preiss, který tak klade provedení milešovských maleb do roku 1739, respektive před Čechův lovosický opus. Tamtéž. Na Čechovo autorství odkazuje také nález slabě viditelného monogramu I. C. na nástropní malbě ve východní prostoře pavilonu. Monogram je umístěn na korouhvičce člunu s amoretem v rohu při východní stěně.

92 • K ikonografickému programu více V. LUKSCH, *Kunsttopographie*, II. Band; Jakub PÁTEK, *Ikonografický program výmalby zahradního pavilonu v Milešově*, in: Ústecký sborník historický, 2010, č. 2, s. 95–112.

93 • Hlavní úlohu zde jako u ostatních objednávek Zikmunda Gustava sehrála jistě finanční otázka, a možná proto tedy zadal objednávku J. F. Čechovi a ne některému z věhlasnějších malířů, který by mohl připravený program zvládnout s větší jistotou. Neznáme sice konkrétní částku, která byla malíři zaplacena, ale na základě skutečnosti, že o rok později v roce 1740 pokryl malbami klenbu, chórovou stěnu a poprsnice empory zmiňovaného kostela sv. Václava v Lovosicích za celkovou sumu 244 zlatých, se lze domnívat, že za plošně méně rozsáhlé malby v Milešově bylo zaplaceno rozhodně méně. V. LUKSCH, *Kunsttopographie*, II. Band.

Pohled na milešovské casino z úpatí kopce Šibeník, foto: Táňa Šimková 2011.

Interiér střední části casina v Milešově, část nástropní výmalby, foto: Jakub Pátek 2010.

Výřez z indikační skici Milešova se situací barokní zahrady v roce 1843, Národní archiv Praha, fond ISSK, signatura Li 318.

Výřez z leteckého snímku z roku 1953 se zachycenou situací krajinářského parku v Milešově, Letecké snímkování z roku 1953 [online], CENIA, česká informační agentura životního prostředí, [cit. 2014-02-24], dostupné z: <http://kontamina-ce.cenia.cz/>.

Pivovar

► První písemná zmínka o pivovaru a sladovně v Milešově pochází z roku 1603, v tomto roce vznikla trhová smlouva obsahující seznam budov a zařízení.[94] V první vývojové fázi, která proběhla v období baroka, byla postavena podlouhlá budova sladovny v jižní části areálu. Na sladovnu ze severu nasedala menší stavba, která sloužila zřejmě jako varna. Nově v této fázi vznikla ještě budova v severovýchodním rohu areálu. Její funkce bohužel není známa, ale lze se domnívat, že se jednalo o starší ledárnu. Jižně od ní stála další menší budova. Mezi těmito dvěma budovami byla brána do areálu pivovaru. Zřejmě až ve druhé vývojové fázi byla k varně přistavěna budova, jejíž funkci lze určit na základě několika dobových pohlednic.

Na panoramatu pivovaru pod zámkem, vpravo od střechy hvozdu je znatelná střešní nástavba typická pro budovu tzv. chladného hospodářství, což zahrnovalo poslední fázi vaření piva. Ta se začala objevovat ve druhé polovině 19. století, kdy byla zřejmě postavena i v Milešově.

Třetí vývojová fáze se projevila výstavbou budovy lednice, která zapadala do kontextu pivovarských dějin po přelomu 19. století, kdy se začalo přecházet ze svrchního na spodní kvašení. Tato technologická změna přinesla moderní typ piva, které ovšem pro své kvašení potřebovalo nižší teploty. Konec pivovaru v Milešově nastal zřejmě v roce 1902 a poslední výstavy se mohly pohybovat kolem 2 500 hl ročně.[95] Z Milešovského pivovaru se do současnosti dochoval pouze pivovarský rybník, torzo původní budovy se sklepy a části objektu, které jsou dnes přestavěné na rodinné domky.[96]

---

94 • Jan PEŠTA, *Milešov hospodářský dvůr čp. 74. Stavebněhistorický průzkum*, Rožmitál pod Třemšínem 2013, s. 11.

95 • *Seznam historických pivovarů Čech, Moravy a Slezska. Milešov* [online], Pivovary.Info, [cit. 2014-10-28], dostupný z: <http://www.pivovary.info/historie/m/m.htm>.

96 • J. PEŠTA, *Milešov hospodářský dvůr čp. 74*, s. 12.

Pohled na zámek v Milešově a budovu staršího pivovaru s dochovaným patrem a střechou, Antonín Levý, V Milešově, asi 1892.

Fotografie zachycující bránu pivovaru a budovu sladovny s věžovým hvozdem v Milešově, neznámý autor.

Hospodářský dvůr

► Milešovský hospodářský dvůr je situován přibližně 120 m jihovýchodním směrem od budovy zámku. Nejstarším obdobím stavebního vývoje je doba předbarokní. Z archivních pramenů z let 1407, 1548 a 1604 vyplývá, že nejstarší hospodářský dvůr byl situován vedle zámku, tedy na místě dnešního čp. 47.[97] Nejstarší bezpečně datované části stavby pocházejí až z počátku 18. století. V rámci dnešního dvora můžeme identifikovat budovu sýpky v jihovýchodním rohu, jejíž zdivo, respektive jeho části jsou patrně starší než strop. Spadaly by tak do doby, kdy Karel Kašpar Kaplíř ze Sulevic (†1664) zahájil přestavbu dvora, kterou dokončil zřejmě až nový nabyvatel Kašpar Zdeněk Kaplíř (†1686) po roce 1664.

Zásadní přestavba celého areálu proběhla krátce po polovině 18. století v duchu vrcholného až pozdního baroka. Realizace spadá do doby Hrzánů z Harasova. Pozoruhodným prvkem dispozice dvora je barokní brána s erbovní kartuší a sochou sv. Notburgy, patronky zemědělství. Další stavební etapa je doložena v 19. století. Ta započala výstavbou jižního křídla a je datována zřejmě do let 1810–1811.[98] Na počátku 20. století prošlo poměrně rozsáhlou přestavbou severní křídlo, čímž byla ovšem poškozena barokní kompozice dvora.

Úpravy ve 2. polovině 20. století souvisí se změnou vlastnických poměrů. Od roku 1952 zde fungoval státní statek, což stejně jako v mnoha jiných případech vedlo k naprosté devastaci objektu. Na konci 90. let byl areál zcela opuštěn a proces chátrání se stále zrychluje. Střechy stodol a kolny se zřítily a stejný osud čeká zřejmě v blízké době i sýpku.

---

97 • J. LEIBL, *Zámek č. p. 1*.

98 • Na základě dendrochronologického datování. Odběr provedl Kamil Podroužek, vyhodnotil Tomáš Kyncl v roce 2013.

Pohled na hospodářský dvůr čp. 74 od milešovského zámku, foto: Kamil Podroužek 2013.

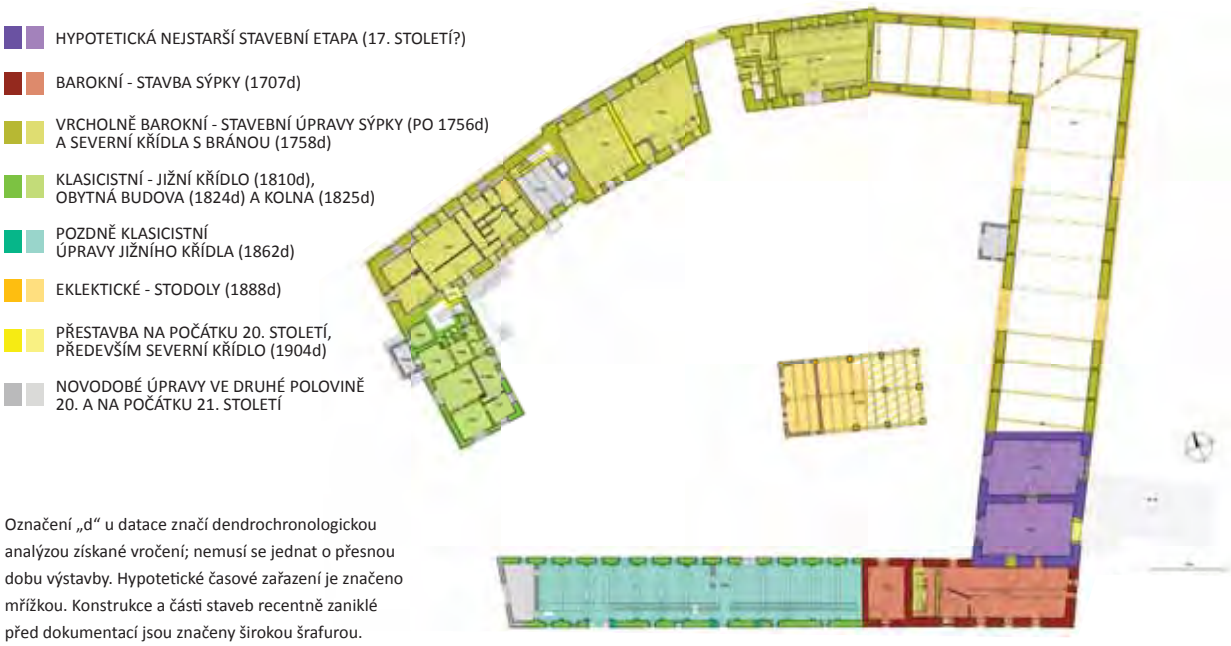

Označení „d“ u datace značí dendrochronologickou analýzou získané vročení; nemusí se jednat o přesnou dobu výstavby. Hypotetické časové zařazení je značeno mřížkou. Konstrukce a části staveb recentně zaniklé před dokumentací jsou značeny širokou šrafurou.

Model hospodářského dvora v Milešově, který byl podkladem pro stavebněhistorický průzkum Jana Pešty a Michala Profanta, zpracovali: Jan Horák, Martin Medek, David Skalický 2012.

Drobné památky

► Drobné památky jsou neodmyslitelnou součástí členité krajinné scenérie Milešovska a představují odraz náboženského myšlení lidí v období baroka. Nejstarší drobnou památkou byl kamenný sloup sv. Jana Nepomuckého z roku 1705, jehož vznik je důkazem šíření kultu světce dlouho předtím, než byl v roce 1729 kanonizován. Tento sloup stál až do svého zániku ve 2. polovině 20. století uprostřed návsi[99] a patřil k nejstarším památkám tohoto typu v Čechách.

Zásluhou Anny Zikmundy Hrzánové z Harasova (†1730) byly po roce 1711[100] vystavěny čtyři výklenkové kaple[101] s obrazy svatých, přičemž do dnešní doby se zachovaly pouze dvě. Všechny čtyři kaple si byly podobné – jednalo se o výklenkové kaple vyzděné především z kamenného zdiva s určitým podílem cihel, završeny byly trojúhelníkovitými frontony s pálenou krytinou a zdivo bylo omítnuté. Kaple byly postaveny na čtyřbokém či trojbokém půdorysu, přičemž na jednotlivých průčelích se nacházely niky a vpadlá zrcadla pro malované výjevy. Výběr patronů, sv. Šebestiána, Floriána, Vojtěcha a Jana a Pavla, nebyl náhodný, ale cílený a měl u kaple sv. Šebestiána zajistit ochranu

---

99 • Poměrně přesné původní umístění dnes již nedochovaného sloupu zachycuje snímek stabilního katastru. *Stabilní katastr* [online], Ústředním archivu zeměměřictví a katastru, [cit. 2014-04-22], dostupný z: <http://historickemapy.cuzk.cz/stabilní katastr>. Celková podoba je známa díky dochované fotodokumentaci z archivu Národního památkového ústavu, generální ředitelství Praha (fotografie vlastního světce) a díky panu V. Fliegerovi, který zachránil před zničením alespoň fundament sloupu.

100 • Ke dvěma kaplím bylo vydáno povolení dne 31. 5. 1712. SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, inv. č. 29 – *Nadace (1686) 1751–1922)*. Jednalo se o povolení litoměřického biskupa Huga Františka Königsegg-Rottenfelse pro milešovského administrátora Edmunda Rollepatze k požehnání dvou *„kamenných sloupů“*, které nechala postavit Anna Zikmunda Hrzánová z Harasova. Další informace, i k ostatním kaplím, také SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, *Soupis soch farnosti sv. Antonína Paduánského v Milešově 1835*, s. 1, položka 1–4.

101 • V dochovaných historických pramenech převažuje označení těchto památek jako *„statue“*, tj. v dnešním významu socha. Je zjevné, že v 19. století byl termín *„statue“* chápán v širším slova smyslu než dnes. Označení uvedených staveb jako kaple užívám dále v textu především pro zjednodušení. Z dnešního terminologického hlediska by bylo správné užívat termín výklenková kaplička.

před morem.[102] Další svatí zaručovali dobrou úrodu a ochranu hospodářství.[103] Kaple sv. Šebestiána stála až do roku 1891 u současné školy, čp. 148, uprostřed křižovatky cest do Mlýnců, Velemína a ke kostelu sv. Antonína.[104] Druhá, v roce 1888 zaniklá kaple sv. Floriána se nacházela před domem čp. 76, dnes hospoda U Mušketýra.[105] Kaple sv. Vojtěcha se nachází u křižovatky cest z Milešova na Páleč a na Kocourov, díky necitelnému zásahu ve 2. polovině 20. století se však malířská výzdoba nedochovala.[106] Další dochovanou kaplí je kaple sv. Jana a Pavla stojící na břehu Milešovského potoka severozápadně od zámku mimo současnou síť cest.[107]

Na budovatelskou činnost své matky Anny Zikmundy navázal její syn Zikmund Gustav (1698–1760). V rozmezí let 1740–1760 vybudoval v okolí Milešova celkem osm sochařských památek a jedna boží muka. Nejhodnotnější a zároveň nejstarší památkou z tohoto souboru je sousoší kalvárie, které bylo vztyčeno na vršku nedaleko zámeckého parku u cesty na Milešovku.[108] Sousoší je zhotoveno v tradičním provedení, tj. centrální sochou je ukřižovaný Ježíš Kristus, jehož kříž je podpírán vznášejícími se andílky. U paty kříže klečí plačící sv. Máří Magdaléna, po pravici Spasitele je Panna Marie a po jeho levici stojí sv. Jan Evangelista. Později v roce 1841 vystavěl František Hrzán

---

102 • Vzhledem k historickým souvislostem lze dokonce pořízení této kaple dát do přímé souvislosti s morovou epidemií v Čechách na počátku 18. století. Informace o šíření moru začaly do Evropy pronikat již v roce 1711, kdy byl potvrzen výskyt moru v Istanbulu, mor následně pronikl do Čech na počátku roku 1713. Podrobněji Eduard WONDRÁK, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999, s. 78.

103 • Viz sv. Vojtěch – český zemský patron, patron vinařů, symbol spravedlnosti; sv. Florián – patron hasičů, hrnčířů, kovářů, mydlářů, kominíků, sládků, bednářů, zedníků i horníků; sv. Jan a Pavel – ochránci proti nečasu.

104 • Umístění zachycuje ještě stabilní katastr a nepříliš zřetelně snad i *I. vojenské mapování – josefské*, mapový list sekce 39 [online], Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, [cit. 2014-07-22], dostupný z: <http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=700&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c039>.

105 • Umístění zachycuje ještě stabilní katastr a nepříliš zřetelně snad i I. vojenské mapování.

106 • Kapli lze díky vhodnému umístění, které bylo i dobře viditelným orientačním bodem, identifikovat na většině dochovaných mapových podkladů, a to již od I. vojenského mapování.

107 • Na starších mapových podkladech není situace příliš přehledná. Na I. ani na II. vojenském mapování není kaple zachycena vůbec a využití pozemku je nejasné. Kaple je zřetelně označena až na snímku stabilního katastru, ze kterého je zároveň patrné, že okolí kaple bylo na rozdíl od dnešní doby mýceno a upravováno.

108 • Sousoší bylo pravděpodobně dokončeno roku 1747, tato datace je vytesána v chronogramu na čelní straně soklu. Je však nutné uvést, že latinský nápis *„Deo Vero et VIVo, hoMInI CrVCIfIXo, et eXspIrantI“* (ve volném překladu *„Bohu pravému a živému, člověku ukřižovanému a umírajícímu“*) je do soklu vytesán poněkud neorganicky, poměrně výrazně si konkuruje s rodovým erbem a ani není v obvyklém samostatném nápisovém zrcadle, z čehož můžeme usuzovat, že se daný chronogram nevztahuje k roku dokončení Kalvárie, ale k samotnému vytesání uvedeného nápisu (!).

z Harasova (†1842) nad sousoším otevřenou kapli kvůli její ochraně.[109] Ve 40. letech 18. století byla postavena socha sv. Archanděla Michaela, jejíž podobu a umístění neznáme.[110] Snad s ohledem na úmrtí několika dětí donátora Zikmunda Gustava byly postupně na vyvýšeném sedle mezi horami Lhota a Ostrý, na křižovatce cest na Černčice a Kostomlaty pod Milešovkou a při cestě z Milešova do Černčic vztyčeny sochy sv. Antonína Paduánského, sv. Josefa a sousoší sv. Anny, ochránců a patronů manželství, šťastné rodiny a dětí.[111] Ze sochy sv. Josefa se bohužel dochoval pouze podstavec. Jedná se o poměrně hodnotná díla, patrně z dílny sochaře Johanna Jungmanna.[112]

Další skupina soch a boží muka vznikla o desetiletí později v 50. letech. Zcela bezpochyby to jsou díla méně zkušeného sochaře či dokonce pouze kameníka, který byl postaven před nelehký úkol navázat na práci svého zručnějšího předchůdce. Jedná se o sochy sv. Jana Křtitele[113] na východním okraji osady Mlýnce, sv. Zikmunda (dnes již pouze podstavec) u cesty směrem na Velemín, sv. Prokopa u cesty z Milešova na Lukov.[114] Na samé hranici panství směrem na Kostomlaty pod Milešovkou byla v roce 1760 vystavěna sloupková boží muka k uctění památky Ježíše Krista a jeho matky.[115]

---

109 • SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/Lovosice, fond FÚ Milešov, *Farní kronika I (1669) 1715–1897*, neinventarizováno, č. kroniky 528, s. 58–59.

110 • Památka byla umístěna u paty vrchu Milešovský Kloc, u cesty k ovčínu SOA Litoměřice – SOkA Litoměřice/ /Lovosice, fond FÚ Milešov, *Soupis soch farnosti sv. Antonína Paduánského v Milešově 1835*, s. 3, položka 10.

111 • Z dalších ochranitelských rolí lze uvést: sv. Anna – patronka horníků, tkalců, mlynářů, čeledínů; sv. Antonín Paduánský – patron cestujících, horníků, pekařů, proti katastrofám, pomocník v nouzi; sv. Josef – patron tesařů, truhlářů, dřevorubců, patron dobré smrti.

112 • Přítomnost J. Jungmanna v Milešově můžeme doložit minimálně v letech 1745–1751, kdy je uváděn v matrice farnosti především jako svědek při různých příležitostech. SOA Litoměřice, Sbírka matrik severočeského kraje, sign. 112/3, *Matrika narozených, oddaných a zemřelých Milešov 1733–1770*.

113 • Sv. Jan Křtitel je obecně vnímán jako patron mnoha povolání, např. tkalců, krejčích, kožešníků, barvířů, sedlářů, vinařů, bednářů, kovářů, tesařů, zedníků, kameníků, pastýřů, sedláků, hudebníků.

114 • Sv. Zikmund se sv. Prokopem nejsou pouze čeští zemští patroni, jejich ochranitelská role je samozřejmě širší, sv. Zikmund je ochráncem před nemocemi (zimnice, kýla), je patronem kajícníků; sv. Prokop je vnímán především jako patron rolníků.

115 • Vybraná lokalita je již vzdálena od centra Milešova vzdušnou čarou více než dva a půl kilometru. V současné době se jedná o zalesněný prostor, který je na některých turistických mapách označen „U Salvátora“.

Sousoší sv. Anny stojící při cestě z Milešova do Černčic, foto: Petr Hrubý 2012.

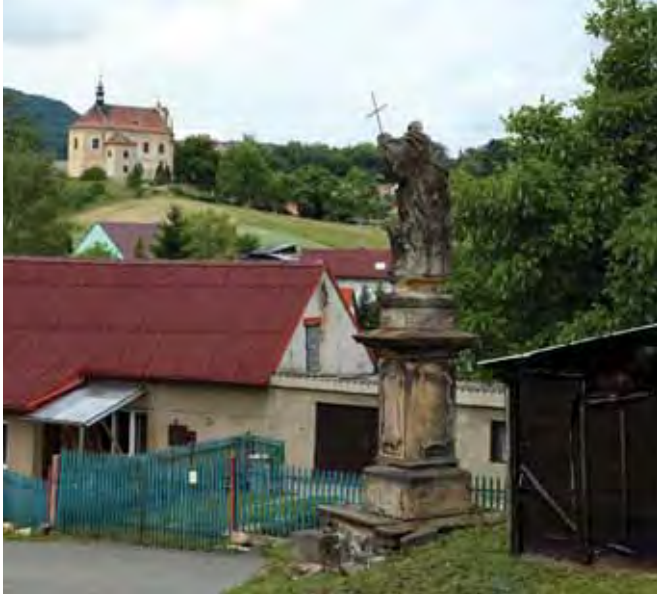

Socha sv. Jana Křtitele v Milešově, celkový pohled s kostelem sv. Antonína Paduánského, foto: Petr Hrubý 2012.

Socha sv. Prokopa stojící při cestě z Milešova na Lukov, foto: Petr Hrubý 2014.

Sousoší kalvárie v Milešově, detail, foto: Martin Frouz 2013.

Na závěr

► Milešov vznikl v blízkosti hradu na jižním úpatí nejvyšší hory Českého středohoří, která později podle zdejší lokality získala své pojmenování. Geograficky i historicky byla vznikající osada, transformující se v novověku v malé městečko svázána s oblastí Dolního Poohří a Litoměřicka. První písemné zmínky naznačují existenci zdejšího panského sídla pro závěr 14. století, hojněji jsou pak hrad i ves v pramenech připomínány od čtvrtiny následujícího století. V této době je již vlastní Kaplířové ze Sulevic. V neklidné době husitských válek vzniká na dohled od Milešova na protějším vrchu Ostrý další hradní sídlo.

Na mapách se Milešov prvně objevuje na počátku 16. století. V té době jej drželi Sekerkové ze Sedčic, od nichž panství získali opět Kaplířové ze Sulevic. Milešov tak definitivně přešel v roce 1534 opět do rukou tohoto regionálně významného rodu. K následným změnám v držbě Milešova doházelo díky generačním obměnám i díky prodejům mezi příbuznými. Obecným věhlasem i reálným významem pro Milešov všechny své předchůdce výrazně překonal hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, známý především jako jeden z hrdinných obránců Vídně při tureckém obléhání v roce 1683. Jeho éru zdejší správy je nutné vnímat jako jeden z nejdůležitějších momentů v historii Milešova. Na jeho objednávku byl zásadním způsobem upraven a dobudován milešovský zámek a založen a vystavěn kostel sv. Antonína Paduánského, k němuž byla v roce 1680 přenesena ze sousedních Medvědic farnost.

Vzhledem k tomu, že Kaplíř v žádném ze tří manželství nezplodil potomka, znamenala jeho smrt zároveň změnu majitelů panství. Na dalších více než sto padesát let se jimi stali Hrzánové z Harasova, příslušníci hraběcího rodu propojeného s Kaplíři starší příbuzenskou vazbou. Na počátku hrzánovské éry došlo ještě k jedné důležité změně, vycházející z Kaplířova odkazu. Milešovské panství bylo na počátku 18. století transformováno ve fideikomis, v jehož držení se posupně vystřídali příslušníci čtyř generací rodu.

Výrazným způsobem mezi nimi dominuje osobnost hraběte Zikmunda Gustava Hrzána, který zdejší panství držel v letech 1718 až 1760. Tento vzdělaný muž, zastávající funkce v zemských soudních orgánech, byl iniciátorem mnoha kulturních podniků a uměleckých zakázek, jimiž doplnil a zároveň završil barokní proměnu Milešova, zahájenou Kašparem Zdeňkem Kaplířem a pokračující díky

stavbám a objednávkám jeho rodičů Jana Leopolda a Anny Zikmundy. Ačkoliv se jednalo o šlechtice, jehož skromné majetkové poměry jej řadily spíše k chudší části české šlechty, dokázal v Milešově vytvořit rezidenci, která mohla, jak dokládají kusé zprávy i některé z dochovaných památek, soutěžit s venkovskými dvory lépe situovaných příslušníků zemské nobility. Zikmund Gustav proslul také jako štědrý donátor, který výrazných způsobem přispěl k obohacení mobiliáře farního kostela sv. Antonína Paduánského. Žádný z jeho potomků se mu svým významem, ať už pro Milešov samotný nebo v jiné rovině, nepřiblížil. Posledním držitelem panství z hrzánovského rodu byl na počátku 40. let 19. století hrabě František, jehož smrtí v roce 1842 vymřeli Hrzánové po meči. Po dlouhotrvajícím sporu mezi zájemci o dědictví se novým vlastníkem nakonec v roce 1857 stal Leopold Lažanský, jehož synové pak panství prodali za 400 tisíc zlatých hraběti Adolfu Benno Ledebur-Wichelnovi, majiteli sousedních statků Kostomlaty a Křemýž. V majetku ledeburského rodu Milešov zůstal až do roku 1945, kdy byl konfiskován na základě dekretů prezidenta republiky.

Milešov nahlížený z různých perspektiv představuje pozoruhodné historické sídlo s velkým uměleckým a duchovním odkazem. Naší snahou bylo pokusit se tento odkaz alespoň částečně připomenout a přispět tak ke změně současného vnímání neprávem opomíjené lokality, které by ve výsledku mohlo v budoucnu znamenat záchranu některé ze zdejších ohrožených památek. Právě chybějící obecné povědomí o kulturních i historických hodnotách Milešova je totiž do značné míry příčinou dnešního neutěšeného stavu. Pokud výstava a na ní navázaný katalog dokáží alespoň z části trestuhodnou ztrátu historické paměti napravit a pomoci lidem znovuobjevit dávné kouzlo milešovského genia loci, bude jeden z jejích hlavních, byť dosud nevyřčených, cílů naplněn.

Summary

This publication is a calatogue accompanying the exhibition *Milešov in the Middle Ages and Early Modern Times,* which was collected within the Documentation, Digitisation and Presentation of Endangered Cultural Heritage of the Border Area of the Northwestern Bohemia framework and was supported by the applied research and development national and cultural identity (NAKI) and funded by the Ministry of Culture of the Czech Republic. Its objective was to map the body of selected endangered monuments in the Ústí nad Labem, Liberec and Karlovy Vary regions.

Modern research interest concerning Milešov arose in the last decade mainly because of the exceptional set of it preserved monuments. The possibility of a deeper knowledge and appreciation, however, was essentially limited by the minimum knowledge of the historical context of their origin and the limited ability of local interpretations of the buildings and statues in direct connection with the surrounding landscape. With regards to the monuments, which were built mainly during the medieval period, the attention of the academic inquiry turned to an earlier historical period starting with the first historical records and extending up to the mid-nineteenth century, when the centuries of ownership of the Kaplíř of Sulevice clan and their direct successors the Hrzán clan of Harasov ended. They were inherently connected with the local monument collection as builders and patrons.

This publication is therefore divided into three parts. The first maps the transformation of the landscape and the historical development of the Milešov micro-region. The following chapter allows the reader to unveil the basis of the research work by providing a brief overview of the methods used during the research and documentation of the major and minor monuments which originated in the analysed period. The final section presents each monument individually. Each chapter is richly complemented by an abundance of images representing a substantial portion of the exhibition.

Milešov viewed from different perspectives is a remarkable historic mansion with a great artistic and spiritual legacy. Our aim was to try to at least partially bring this heritage back, thereby helping to alter the current perception of the unjustly neglected monuments, which could result in the future need for the preservation of some of the local endangered monuments. Nowadays the lack of general awareness of the cultural and historical value of Milešov is to a large extent the cause of its present dismal condition. If the exhibition and the catalogue at least partially compensate for the reprehensable loss of the historical memory and help rediscover the ancient magic of Milešov's genius loci, it will serve its purpose.

Výběr literatury a pramenů

PUBLIKOVANÉ TEXTY

ADAM Z VELESLAVÍNA, Daniel: *Práce původní; Veleslavínových spisův svazek I.*, Praha 1853.

ADAMCOVÁ, Kateřina: *Jan Adam Dietz a sochařská dílna v Jezeří u Jirkova*, Průzkumy památek, 2010, č. 2, s. 7–36.

Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge von genannten Schriftstellern, bearbeitet und herausgegeben von Johann Samuel ERSCH und Johann Gotfried GRUBER, zweite Section, H–N., herausgegeben von A. G. Hoffmann, Leipzig 1834.

ANDĚL, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*, Praha 1981.

ANDREE, Richard: *Nationalitätsverhältnisse und Sprachgrenze in Böhmen*, Leipzig 1870.

AUERSPERG von, Joseph Carl: *Balbin´s Liber curialis C. VI. von den verschiedenen Gerichtshöfen des Königreiches Böhmen*, Praha 1810.

AUERSPERG von, Joseph Carl: *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, Praha 1805.

BALBÍN, Bohuslav: *Krásy a bohatství české země. Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*, ed. Zdeňka Tichá, Praha 1986.

BALBINO, Bohuslao: *Miscellanea historica regni Bohemiae. Natura bohemicae telluris*, Pragae 1679.

BALBINO, Bohuslao: *Tabularium stemmatographicum seu genealogicae tabulae Regni Bohemiae; Miscellaneorum historicorum*, Decadis II., Libri II., Pars II., Vetero Pragae 1687.

BENEŠ TŘEBÍZSKÝ, Václav: *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic*, in: Z různých dob. Historické povídky, Praha 1895, s. 183–272.

BENEŠ, Jaromír – BRŮNA, *Vladimír: Má krajina paměť?*, in: Archeologie a krajinná ekologie, ed. Jaromír Beneš – Vladimír Brůna, Most 1994, s. 37–46.

BÍLEK, Tomáš Václav: *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1882.

BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub: *Sochařství baroku v Čechách*, Praha 1985.

BOROVÝ, Klement: *Jednání a dopisy konsistoře Katolické i Utrakvistické*, I. díl. Akta konsistoře utrakvistické, Praha 1868.

BOROVÝ, Klement: *Jednání a dopisy konsistoře Katolické i Utrakvistické*, II. díl. Akta konsistoře katolické, Praha 1869.

BOUCHAL, Josef Václav: *Z farních matrik milešovských*, Sborník historického kroužku V, 1904, č. 4, s. 193–199.

BRŮNA, Vladimír – BUCHTA, Ivan – – UHLÍŘOVÁ, Lenka: *Interpretace prvků mapy prvního a druhého vojenského mapování*, Historická geografie 32, 2003, s. 93–114.

BŮŽEK, Václav: *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

BŮŽEK, Václav: *Rytíři renesančních Čech*, Praha 1995.

BŮŽEK, Václav: *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.

COSGROVE, Denis – DANIELS, Stephen (edd.): *The Iconography of Landscape: Essays on the Symbolic Representation, Design and Use of Past Environments*, Cambridge 1988.

ČÁŇOVÁ, Eliška: *Rekatolizace severních Čech*, in: Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách, ed. Marie Vojtíšková, Praha 1980, s. 9–41.

ČÁŇOVÁ, Eliška: *Status animarum arcidiecéze pražské z roku 1651*, Sborník archivních prací 29, 1979, s. 20–55.

ČAPEK, František Miroslav: *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic. Nástin životopisný*, České Budějovice 1911.

České středohoří. *Turistický průvodce ČSSR*, Praha 1985.

DIETRICH, Evald Christian Viktorin: *Der Milleschauer=oder Donnersberg und seine Umgebung*, Leitmeritz 1834.

DLABACZ, Johann Gottfried: *Allgemeines historisches Künstler – Lexikon für Böhmen und zum Theile auch für Mähren und Schlesien*, Band II., Prag 1815.

DONEK, Edmund: *Bildhauer Abraham Kitzingers Beziehungen zu Alt=Leitmeritz, Mitteilungen des Nordböhmischem Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege*, Heft 4, 1933, Jahrg. LVI., s. 92–95.

DÖRRE, Rudolf: *Die Künstlerfamilie Kitzinger, Mitteilungen des Nordböhmischem Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege*, Heft 2, 1933, Jahrg. LVI., s. 39–41.

DOSKOČIL, Oldřich: *Malíři Litoměřicka, sv. 5, Krajina Litoměřicka a Českého středohoří v proměnách malířských slohů 19. a 20. století (do roku 1945)*, Litoměřice 2000.

DVOŘÁK, Max – MATĚJKA, *Bohumil: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století, XXVII. Politický okres roudnický*, II. díl. *Zámek roudnický*, Praha 1907.

ENDLER, Franz Johann: *Das Soziale Wirken der katholischen Kirch in der Diözese Leitmeritz (Königreich Böhmen)*, Wien 1903.

FORMAN, Robert – GODRON, Michael: *Landscape ekology*, New York 1986.

GABRIEL, František – KRACÍKOVÁ, Lucie – PEŘINA, Ivan: *Problém dvou hradů jménem Ronov*, in: W kregu średniowiecznych rodów w Czechach oraz na Ślasku i Luzycah, Lubań 2008, s. 45–61.

GABRIEL, František – PANÁČEK, Jaroslav: *Hrady okresu Česká Lípa*, Praha 2000.

GABRIEL, František – PANÁČEK, Jaroslav: *Severočeské hrady na kupách*, in: Castellologica bohemica 6, 1998, č. 1, s. 69–106.

GABRIEL, František – PEŘINA Ivan: *Bergfrit na zámku v Milešově*, in: Castellologica bohemica 10, Praha 2006, s. 401–404.

GABRIEL, František – PEŘINA, Ivan: *Stopy dřevěné výztuhy v síle zdiva*, in: Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana, 2010, č. 2, Brno 2011, s. 68–74.

GABRIEL, František – SMETANA, Jan: *K datování a funkci středověkých opevnění v Českém Švýcarsku*, Archaeologia historica 6, 1981, s. 33–62.

GABRIEL, František – SMETANA, Jan: *Skalní hrady a jejich vztah k české hradní architektuře*, Archaeologia historica 11, 1986, s. 143–152.

GABRIEL, František: *Vztah stavby „věž" k typu „skalní hrad" v severních Čechách*, in: Castellologica bohemica 11, 2008, s. 31–52.

GEBHARDT, Rainer (ed.): *Hiob Magdeburg und die Anfänge der Kartographie in Sachsen*, Annaberg-Buchholz 1995.

GREGORY, Johann Karl: *Merkwürdige Ritterschlösser und Burgvesten: Der Hasenberg und seine Burg-Ruine im leitmeritzer, und das Schloss Okoř im Rakonicer Kreis Böhmens*, Praha 1839.

HAGEK Z LIBOČŽAN, Waclaw: *Kronyka* česká, Praha 1541.

HEBER, František Alexandr: České hrady, zámky a tvrze, II. díl, Severní Čechy, ed. Irena Bukačová, Praha 2006.

HENDRYCH, Jan: *Tvorba krajiny a zahrad. Historické zahrady, parky a krajina jako významné prvky kulturní krajiny; jejich proměny, hodnoty, význam a ochrana*, Praha 2005.

HLAVÁČKOVÁ, Marcela: *Architektonické památky na Litoměřicku, Milešov*, in: Kulturní měsíčník litoměřického okresu, r. XV., 1979, č. 2, s. 18–19 a 29–31.

HLAVENKA, *Pavel* – SÝKORA, Milan – VELÍMSKÝ, Tomáš: *K románské podobě kostela sv. Jakuba Většího ve Světci u Bíliny*, in: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007, Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže, Most 2008, s. 277–296.

HONL, Ivan: Životní osudy kartografa *Moritze (Johanna Georga) Vogta*, Sborník Československé společnosti zeměpisné 46, 1940–1941, s. 46–49.

HORÁK, Tomáš: *Varhany a varhanáři Litoměřicka a Roudnicka*, Litoměřice 2013.

HORÁK, Tomáš: *Výtvarní umělci, umělečtí řemeslníci a výrobci hudebních nástrojů v Litoměřicích: 16.–19. století*, Litoměřice 2007.

HORYNA, Mojmír: *Sochařství první poloviny 18. století v oblasti činnosti architekta Oktaviána Broggia, in: Oktavián Broggio 1670–1742*, Litoměřice 1992, s. 143–161.

Hrobka slovutných Kaplířů ze Sulevic, nepodepsaný článek, Obzor, 1882, č. 18, s. 303–304.

HÜBNER, Johann: *Genealogische Tabellen Nebst denen darzu gehörigen Genealogischen Fragen, Zur Erläuterung der Politischen Historie, Mit sonderbahrem Fleiße zusammen getragen, Und vom Anfange biß auf diesen Tag continuiert*, Dritter Theil, Leipzig 1728.

CHLUPÁČ, Ivo – BRZOBOHATÝ, Rostislav –
– KOVANDA, Jiří – STRÁNÍK, Zdeněk: *Geologická minulost České republiky*, Praha 2002.

CHODĚJOVSKÁ, Eva: I. *vojenské mapování jako pramen pro poznání krajiny druhé poloviny 18. století. Komunikace v pražském regionu*, in: Krajina jako historické jeviště; k poctě Evy Semotanové, edd. Eva Chodějovská – Robert Šimůnek – Dušan Adam, Praha 2012, s. 159–184.

KAVALÍR, Milan: *Několik poznámek o tzv. Klaudyánově mapě Čech z r. 1518 a významu starých map jako historického pramene*, in: Historická geografie. Sborník prací s tematikou geodetickou a kartografickou, edd. Zdeněk Boháč – Eva Semotanová, Praha 1985, s. 7–30.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Paměť krajiny středověkého Mostecka*, Most 1994.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Raně středověké Mostecko a síť dálkových cest*, Archeologické rozhledy 37, 1985, s. 502–515.

KNEDLIK, Manfred: *Krüginger (Criginger), Johannes*, in: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon, sv. 20, Nordhausen 2002, sloupec 873–874.

KNESCHKE, Ernst Heinrich: *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, Band IV., Leipzig 1930.

KOTYŠKA, Václav: Úplný místopisný slovník království Českého, Praha 1895.

KOTYZA, Oldřich – SMETANA, Jan – TOMAS, Jindřich a kol.: *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997.

KOTYZA, Oldřich: *Na cestě k českému státu – Lučané versus Přemyslovci, in: Dějiny města Litoměřic*, edd. Oldřich Kotyza – Jan Smetana – Jindřich Tomas, Litoměřice 1997, s. 68–72.

KRÁL, Karel: *Severočeské veduty*, Ústí nad Labem 1987.

KRATOCHVÍL, Petr a kol.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Architektura*, Praha 2009.

KRAUS, Heinrich – UTHEMANN, Eva: *Was Bilder erzählen: Die klassischen Geschichten aus Antike und Christentum in der abendländischen Malerei*, München 2003.

KRČÁLOVÁ, Jarmila: *Oltářní obrazy kostela v Milešově*, Umění XV, 1967, s. 509–531.

KUČA, Karel: České, moravské a slezské zvonice, Praha, 2009.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. díl, Kolín–Miro, Praha 1998.

KUCHAŘ, Karel: *Mapy českých zemí do poloviny 18. století, Vývoj mapového zobrazení Československé republiky I.*, Praha 1959.

LEDERER, Friedrich: *Geschichte der Juden in Lobositz. Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn - Prag 1934.

LEHKÝ, Ivan – SÝKORA, Milan: *Nové poznatky o stavební podobě hradu Oltářík*, in: Castellologica bohemica 12, 2010, s. 237–254.

MACEK, Jaroslav: *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz (1611–1686)*, in: Studien zur Geschichte Wiens im Türkenjahr 1683. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien, 1983, s. 7–68.

MACEK, Jaroslav: *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007.

MACEK, Jaroslav: *Kaspar Zdenko Kaplíř von Sullowitz und seine Bedeutung für die Verteidigung des Stadt Wien. Ein Beitrag zum Türkenjahr 1683*, Österreich in Geschichte und Literatur 27, 1983, Heft 4, s. 203–224.

MACEK, Jaroslav: *Kašpar Zdeněk Kaplíř ze Sulevic (1611–1686) a jeho písemná pozůstalost*, Acta Litomericensia 6, 1984, s. 35.

MACEK, Jaroslav: *Litoměřická katedrála sv. Štěpána a hudba*, in: Respicio. Hudebně-historické studie a statě. Sborník prací k sedmdesátinám Oldřicha Pulkerta, Praha 2000, s. 19–26.

MÁDL, Martin: *Giacomo Tencalla and Ceiling Painting in 17th Century Bohemia and Moravia*, *Umění* LVI, 2008, s. 38–64.

MÁCHA, Karel Hynek: *Básně rozmanité; Máj; Zlomky dramatické, novelistické a jiné; Dopisy*; Deník, ed. Jaroslav Vlček, Praha 1907.

MALENÍNSKÁ, Jitka: *Oronyma Českého středohoří*, Severočeskou přírodou, 1984, č. 1, 73 s.

MAREŠ, František: *Hrabě Kašpar Zdeněk Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic*, Časopis českého museum LVII, 1883, č. 1, s. 3–45 a 1883, č. 2, s. 219–254.

MAŘÍK, Antonín: *Severní a severozápadní Čechy v aktech administrátorů podjednou doby Jiřího z Poděbrad*, in: Ústecký sborník historický 2004 (Gotické umění a jeho historické události 3), příloha CD-ROM.

MAŠEK, Petr, Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory po současnost, II. díl. N–Ž, Praha 2010.

MAŠEK, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, I. díl. A–M, Praha 2008.

MAUR, Eduard: *Základy historické demografie*, Praha 1983.

MEDUNA, Petr: *Cesty ve středověku – středověk v cestách*, in: Mediaevalia historica Bohemica 1993, Památky archeologické, supplementum 2, Praha 1994, s. 108–116.

MIKULEC, Jiří: *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000.

MIKULEC, Jiří: *Klášter a barokní společnost. K vlivu řeholního prostředí na spiritualitu laiků*, in: Locus pietatis et vitae. Sborník příspěvků z konference konané v Hejnicích ve dnech 13.–15. září 2007, edd. Ivana Čorejová – Hedvika Kuchařová – Kateřina Valentová, Praha 2008, s. 281–300.

MILTNER, Jan Bohuslav: *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř, svobodný pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům 1683*, Hradec Králové 1877.

MRÁZ, Bohumír: *Karel Hynek Mácha: Hrady spatřené*, Praha 1988.

NAŇKOVÁ, Věra: *Čtyři generace sochařské rodiny Kitzingerů*, Kulturní měsíčník Galerie výtvarného umění v Roudnici nad Labem 14, 1978, s. 27–28.

NAVEH, Zev – LIEBERMAN, Arthur S.: *Landscape ecology: theory and application*, New York 1984.

NĚMEČEK, Václav: *Název, hranice a členění Českého středohoří*, Vlastivědný sborník Litoměřicko 8, Litoměřice 1977, s. 3–8.

NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*, Praha 2010.

NOVÝ, Miroslav – SÝKORA, Milan: *Průzkum jádra hradu Oparno*, in: Hrady českého severozápadu, sborník k životnímu jubileu prof. Tomáše Durdíka, Most 2012, s. 233–255.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše: P*omístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*, Praha 1995.

OPPL, Ferdinand: *Fridrich Barbarossa. Císař a rytíř*, Praha - Litomyšl 2001.

ORŠULÁK, Tomáš – ANDĚL, Jiří – BALEJ, Martin a kol.*: Komplexní geografický výzkum krajiny III. na mapách a fotografiích severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2009.

Ottovy Čechy; Středohoří, VII. díl, Praha 1892.

Ottův slovník naučný, XV. díl, Krajčij – Ligustrum, Praha 1900.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, XVII. díl, Median – Navarrete, Praha 1901.

PAPROCKÝ Z GLOGOL, Bartolomeg: *Diadochos id est svccessio: Ginak poslaupnost knijžat a králůw czeských, biskupůw y arcibiskupůw pražských a wssech* třech *stawůw slawného králowstwj Czeského, to gest panského, rytířského a měského, krátce sebraná a wydaná*, I. díl, Praga 1602.

PÁTEK, Jakub – PODROUŽEK, Kamil: *K počátkům kostela sv. Antonína Paduánského v Milešově*, in: Ústecký sborník historický, supplementum 2, sv. 2, Kulturně historická regionalistika II, Ústí nad Labem 2012, s. 35–57.

PÁTEK, Jakub: *Ikonografický program výmalby zahradního pavilonu v Milešově*, in: Ústecký sborník historický, 2010, č. 2, s. 95–112.

PEŘINA, Ivan: *Hrady horního Pojizeří mezi Malou Skálou a Turnovem*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, supplementum 13, Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji, Turnov - Semily 2009, s. 112–178.

PIFFL, Alfréd: *Společnost okolo A. da Porty v Roudnici n. L.*, in: Časopis společnosti přátel starožitností, roč. 48, 1940, s. 113–121.

POCHE, Emanuel a kol.: *Umělecké památky Čech 2*, K–O, Praha 1978.

PRAŽÁK, Jiří: *Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276*, Sborník archivních prací 5, 1955, s. 159–203.

PREISS, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní*, Praha 1981.

PREISS, Pavel: *Cykly českých panovníků na státních zámcích. Příspěvek k ikonografii českých knížat a králů*, Zprávy památkové péče 17, 1957, s. 65–78.

PREISS, Pavel: *Malířství pozdního baroka a rokoka v Čechách*, in: Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989, s. 540–611.

PREISS, Pavel: *Slovo ke konferenci zčásti úvodem a zčásti závěrem*, in: Barokní umění v severozápadních Čechách, sborník z kolokvia uskutečněného v Muzeu města Ústí nad Labem 24.–25. května 2001, edd: Petr Hrubý – Michaela Hrubá, Ústí nad Labem 2003, s. 13–31.

PROFANTOVÁ, Naďa – KUNA, Martin: *Počátky raného středověku v Čechách: archeologický výzkum sídelní aglomerace kultury pražského typu v Roztokách*, Praha 2005.

PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*, III. díl, Praha 1951.

PROCHÁZKA, Johann F.: *Topografisch – statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*, Prag 1880.

QUITT, Evžen: *Klimatické oblasti Československa*, Praha 1971.

RADOŇ, Miroslav: *Historie židovské čtvrti i komunity, synagogy a koželužny v Lovosicích* (část. 3.), Lovosický dnešek 5, 2008, s. 6.

RAZÍM, Vladislav – NACHTMANNOVÁ, Alena: *Hrad Michalovice*, Památky Středních Čech 19, 2005, č. 2, s. 31–42.

RAZÍM, Vladislav: *Ještě k sémantice pojmu zámek ve středověku*, in: Castellologica bohemica 7, 2000, s. 391–393.

REUSS, Franz Ambrosius: *Orographie des nordöstlichen Mittelgebirges in Böhmen*, Dresden 1790.

RIEGER, František Ladislav: *Slovník naučný*, V. díl, M – Ožice, Praha 1866.

RIPA, Cesare: *Ikonologia*, Kraków 2004.

ROEDL, Bohumír (ed.): *Louny*, Praha 2005.

RUSÓ, Alexandra: *Příspěvek k poznání slovanské lokality v Chlumci, poloha Horka*, Teplice 1988.

SEDLÁČEK, August: *Děje Třebenic*, Tábor 1897.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, XIV. díl, Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923.

SEDLÁČEK, August: *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998.

SEMOTANOVÁ, Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, Praha 2001.

SEMOTANOVÁ, Eva: *Nejstarší mapa Českého středohoří*, Porta Bohemica, Sborník archivních prací 1, 2001, s. 9–26.

SCHALLER, Jaroslaus: *Topographie des Königreichs Böhmen*, V. Teil, Leutmeritzer Kreis, Prag - Wien 1787.

SCHAMA, Simon: *Krajina a paměť*, Praha 2007.

SCHLENZ, Johann Ev.: *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz*, I. Teil, Geschichte der Gründung des Bistums Leitmeritz, Warnsdorf 1912.

SCHLENZ, Johann Ev.: *Geschichte des Bistums und der Diözese Leitmeritz*, II. Teil, Maximilian Rudolf Freiherr von Schleinitz und seine Zeit. Grösstenteils nach handschriftlichen Quellen bearbeitet, Warnsdorf 1914.

SCHUPPENER Georg: *Theodor Moretus (1602–1667) – ein Prager Jesuiten Mathematiker*, in: Jezuité v Českých zemích – Bohemia Jesuitica 1556–2006, sv. 2, ed. Petronilla Semus, Praha 2010, s. 661–675.

SCHWENCKFELDT, Casparus: *Thermae Teplicenses. Von deß Töplitzen warmen Bades in Böhmen, nicht weit vom Graupen gelegen, Ursprung, Glegenheit, Abetheylung, Natur, Eigenschaft und rechtem Gebrauch*, Görlitz 1607.

SINGER, Isidore – ALDER, Cyrus et. al. (edd.): *The Jewish Encyclopedia*, New York 1901–1906.

SLÁMA, Jiří: *Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvek k jejich dějinám a významu*, Praha 1986.

SLAVÍČEK, Lubomír: *„Sobě, umění, přátelům". Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007.

SOMMER, Johan Gottfried: D*as Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt. Leitmeritzer Kreis*, Band I., Prag 1833.

STÖSSEL, Josef: *Italienische Bauleute im Leitmeritzer Kreise*, in: Mitteilungen des Nordböhmischen Vereines für Heimatforschung und Wanderpflrge, Jahrg. XXXXIV., B. Leipa 1921, s. 77.

STÖSSEL, Josef: *Zur Geschichte der Volksschule in Milleschau 1680 bis 1800*, Unsere Heimat. Blätter für Heimatkunder des Leitmeritzer Gaues. Beilage zur Leitmeritzer Zeitung 15, 1934, č. 4, 1. dubna 1934, s. 15–16.

ŠTĚDRÝ, František: *Stavivo k podrobné historii církevní v Čechách*, Sborník historického kroužku 11, 1910.

ŠTĚDRÝ, František: *Stavivo k podrobné historii církevní v Čechách*, Sborník historického kroužku 11, 1910.

ŠTEKL, Josef a kol.: *Milešovka a milešovský region, historie, příroda, turistika, klima*, Praha 2005.

TITTEL, Hynek: *Schematismus velkostatků v království českém*, Žižkov 1894.

TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Praha 1936.

VALENTA, Aleš: *Lesk a bída barokní aristokracie*, České Budějovice 2011.

VÁŇA, Václav – KADLEC, Miloš, *Dobové litografie severočeských zámků*, Ústí nad Labem 1989.

VÁŇA, Zdeněk: *Bílina a staré Bělsko*, Památky archeologické 68, 1977, s. 394–432.

VÁŇA, Zdeněk: *Vlastislav. Výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953–1955 a 1957 až 1960*, Památky archeologické 59, 1968, s. 5–192.

VELÍMSKÝ, Tomáš: *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

VELÍMSKÝ, Tomáš: *Trans montes, ad fontes! (Přes hory k pramenům) K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech*, Most 1998.

VLČEK, Pavel – HAVLOVÁ, Ester: *Praha 1610–1700*, Praha 1998.

VLČEK, Pavel (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

VLČEK, Pavel: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámku*, Praha 2001.

VLNAS, Vít: *Poznámky k žánrové skladbě českých barokních obrazáren. Galerie litoměřických biskupů v kontextu dobového sběratelství*, in: Rozprava o baroku. Sborník příspěvků z kolokvia Barokní umění na území severozápadně od Prahy, Slaný 1993, s. 34–38.

VOGT, Mauritius: *Das jetzt-lebende Königreich Böhmen in einer historisch- und geographischen Beschreibung vorgestellet*, Nürnberg 1712.

VOLLMER, Hans (ed.): *Algemeines Lexikon der Bildenen Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Band XXX., Scheffel-Siemerding, reprint 1936, Leipzig 1999.

WAGENFELS von, Hans Jacob: *Ehrenruff Teutschlands, der Teutschen und ihres Reichs*, Wien 1691.

WHALEY, Joachim: *Germany and the Holy Roman Empire*, Vol. 2, The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich 1648–1806, Oxford 2012.

WONDRÁK, Eduard: *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999.

WURZBACH von, Constantin: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Band IX., Wien 1863.

ZÁPOTOCKÝ, Milan: *Slovanské osídlení na Děčínsku*, Archeologické rozhledy 29, 1977, s. 521–553.

ZÁPOTOCKÝ, Milan: *Slovanské osídlení na Litoměřicku*, Památky archeologické 56, 1965, s. 205–385.

ZÁPOTOCKÝ, Milan: *Slovanské osídlení na Ústecku*, Archeologické rozhledy 30, 1978, s. 258–303.

ZILYNSKIJ, Bohdan: *Co je nám do jejich ráje. Stěhování Českého ráje od Litoměřic k Turnovu na konci 19. století*, Dějiny a současnost, 2005, č. 5, s. 14–18.

ZOUHAR, Jakub: Česká dominikánská provincie v raném novověku (1435–1790), Praha 2010.

ZOUHAR, Jakub: *Ke vztahu dominikánského řádu a biskupství v Hradci Králové v 17. a 18. století (na příkladu P. Vavřince Karla Brücknera OP)*, Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy 50, 2010, č. 1, s. 123–131.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí*, Praha 1997.

ŽEMLIČKA, Josef: *Osídlení Litoměřicka do začátku 13. století*, Historická geografie 17, 1978, s. 65–98.

ŽEMLIČKA, Josef: *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*, Praha 1980.

NEPUBLIKOVANÉ TEXTY

BARUS, Martin – PODROUŽEK, Kamil: *Stavebněhistorický průzkum. Milešov, kostel svatého Antonína Paduánského (okr. Litoměřice)*, 2012.

KOŠŤÁLOVÁ, Eva: *Kalvárie a Křížové vrchy baroka v českých zemích*, diplomová práce, FF Univerzita Palackého, Olomouc 2011.

KOZOJED, Petr: *Kaplířové ze Sulevic na prahu raného novověku*, diplomová práce, Ústav českých dějin FF UK Praha, Praha 2009.

KRPÁLKOVÁ, Zdenka: *Kapitoly z uměleckého mecenátu Michala Osvalda, Maxmiliána a Romedia Konstantina Thun Hohenstein* v druhé polovině 17. století, diplomová práce, FF Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010.

KYNCL, Tomáš: *Nálezová zpráva dendrochronologické analýzy S 44 Milešov – kostel sv. Antonína Paduánského*, Brno 2011.

KYNCL, Tomáš: *Nálezová zpráva dendrochronologické analýzy S 60 Milešov – zvonice*, Brno 2011.

LEIBL, Jan – PEŘINA, Ivan – PODROUŽEK, Kamil – – FUKSA, Ivan: *Milešov hrad a zámek, (okr. Litoměřice), stavebněhistorický průzkum*, 2013.

LEIBL, Jan: *Zámek č. p. 1 a hospodářský dvůr č. p. 74 v Milešově, okres Litoměřice. Archivní rešerše*, 2012.

LUKSCH, Vinzenz: *Kunsttopographie des Bezirkes und der Stadt Leitmeritz*, II. Band, před 1920.

MERTENOVÁ, Kateřina: *Pronikání anglického parku do francouzské zahrady v českých zemích*, dizertační práce, Fakulta architektury ČVUT, Praha 2011.

NEJEZCHLEBOVÁ, Táňa: *Milešov, kaple se sousoším Kalvárie, dokumentace druhotně užitých kamenických prvků/článků*, 2013.

NOVÁ, Eliška – PEŘINA, Ivan: *Hrad Ostrý (okr. Litoměřice), stavebněhistorický průzkum*, 2012.

PELLOVÁ, Lenka: *Česká barokní krajina a její proměny. Různé přístupy ke krajině v barokním období,* diplomová práce, Fakulta sociálních studií MU, Brno 2006.

PEŠTA, Jan – PROFANT, Michal: *Milešov, hospodářský dvůr čp. 74*, stavebněhistorický průzkum, 2013.

PODROUŽEK, Kamil – LEIBL, Jan – SKALICKÝ, David: *Milešov, čp. 74, stavebněhistorický průzkum*, 2013.

PODROUŽEK, Kamil – NOVOSADOVÁ, Olga: *Zámek Skalka, obec Vlastislav (okr. Litoměřice), stavebněhistorický průzkum*, 2003.

PODROUŽEK, Kamil: *Milešov, západní zámecký pavilón, stavebněhistorický průzkum*, 2014.

STROUHALOVÁ, Marcela: *Jan Adam Hrzán z Harasova. Zrození barokního kavalíra?*, bakalářská práce, FF Univerzita Pardubice, Pardubice 2010.

SÝKORA, Milan: *Archeologický výzkum tvrze v Bílém Újezdě, nálezová zpráva za období 2004 – 2007*, 2008.

SÝKORA, Milan: *Šlechtická sídla v Milešovské části Českého středohoří*, bakalářská práce, FF Univerzita Karlova, Praha 2007.

ŠOLC, Radomil: *Restaurátorský průzkum Kalvárie u Milešova*, Dubá 2012.

ŠOLC, Radomil: *Restaurátorský průzkum sousoší sv. Anny od Milešova*, Dubá 2013.

ŠOLC, Radomil: *Restaurátorský průzkum sousoší sv. Antonína Paduánského od Milešova*, Dubá 2013.

UBLOVÁ, Eva: *Hrzánové z Harasova a jejich statky v severozápadních Čechách v 17. a 18. století*, bakalářská práce, FF UJEP, Ústí nad Labem 2012.

ZAHRADNÍK, Pavel: *Starý zámek v Miličíně (dějiny objektu)*, Praha 2005.

ZAHRADNÍK, Pavel: *Libochovice – Zámecký areál*, (dějiny objektu), in: Petr Macek - Pavel Zahradník, Libochovice – Zámecký areál, Stavebněhistorický průzkum, I. část, 1997.

PRAMENNÉ EDICE

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, I. díl, ed. František Palacký, Praha 1840.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, VII. díl, sešit 6, ed. Josef Emler, Praha 1887.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XVIII. díl, ed. Josef Teige, Praha 1912.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, IX. díl, red. Josef Kalousek, Praha 1889.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XXIX. díl, ed. Josef Kalousek, Praha 1913.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XXXI. díl, ed. Gustav Friedrich, Praha 1921.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XXXV. díl, ed. Gustav Friedrich, Praha 1935.

Berní Rula, popis Čech 2, ed. Oldřich Doskočil, Praha 1953.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, II. díl, ed. Gustavus Friedrich, Praha 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, IV. díl, sv. 1, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1962.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, V. díl, sv. 2, edd. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praha 1981.

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, ed. Bertold Bretholz, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores, NS. II., Pars II. 4., Berlin 1923.

Die Sachsengeschichte des Widukind von Korvei, edd. Paul Hirsch – Hans-Eberhard Lohmann, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Band LX., Hannover 1935.

Libri confirmationum, VIII–X. díl, ed. Josef Emler, Praha 1889.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, II. díl, ed. Josephus Emler, Praha 1882.

Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecéze pražské, ed. Wáclaw Wladiwoj Tomek, Praha 1873.

Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae. Nejstarší zbytky desk zemských půhonných, edd. František Dvorský – Josef Emler, Praha 1868.

Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, II. díl, edd. Martin Jiřinec – Michal Řezníček – Zdeněk Vácha – Jana Boňková, Praha 2003.

Tereziánský katastr český, sv. 2, Rustikál, (kraje K–Ž), ed. Aleš Chalupa, Praha 1966.

Tereziánský katastr český, sv. 3, Dominikál, edd. Pavla Burdová – Dagmar Culková – Eliška Čáňová – – Marie Lišková – František Rajtoral, Praha 1970.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, VIII., 1592–1594, ed. Františe Dvorský, Praha 1895.

Libri confirmationum, VIII.–X. díl, ed. Josef Emler, Praha 1889.

Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých, I. díl, ed. Josef Emler, Praha 1870.

Milešov – historie, kulturní památky a jejich dokumentace
katalog výstavy Milešov ve středověku a raném novověku

Autoři: Kamil Podroužek, Vilém Zábranský, Martin Barus, Vladimír Brůna, Jakub Doležel, Jan Horák, Michaela Hrubá, Petr Hrubý, Petra Kubátová, Jan Leibl, Martin Medek, Jakub Pátek, Ivan Peřina, David Skalický, Táňa Šimková, Eva Ublová, Tomáš Velímský

Odborná spolupráce:
Pavel Hlavenka, Vít Honys, Tomáš Kyncl, Jiří Krechler, Zdeněk Marek, Pavel Raška, Michal Trněný, Barbora Větrovská, Jiří Vidman

Recenzovali:
Martin Musílek, Národní muzeum, vedoucí Oddělení starších českých dějin
Tomáš Okurka, Muzeum města Ústí nad Labem, kurátor sbírky nových dějin

Odpovědný redaktor: Vilém Zábranský

Jazykový redaktor: Michaela Koumarová
Návrh obálky a sazba: Eva Štefanová
Tisk: Slunečnice, o.s.
Vydání: první
Počet stran: 76
Náklad: 500 ks

Vyobrazení na obálce: Pohled na krajinu Milešova z 19. století, v popředí osada Mlýnce a kostel sv. Antonína Paduánského, v pozadí milešovský zámek, hospodářský dvůr. Oblastní muzeum v Litoměřicích, sbírka pohlednic, inv. č. 29384, autor neznámý.

Publikaci vydaly: Národní památkový ústav ÚOP v Ústí nad Labem a Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2015

ISBN 978-80-85036-62-6 (NPÚ, Ústí nad Labem)
ISBN 978-80-7414-940-5 (UJEP, Ústí nad Labem)

ISBN 978-80-7414-940-5